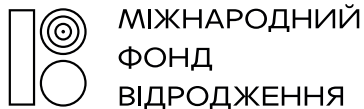

ОБ'ЄДНАННЯ
РОДИЧІВ
політв'язнів Кремля

ЕКСПЕРТНИЙ
АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД
ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ДОВЕДЕННЯ ФАКТУ
НЕЗАКОННОГО
ПОЗБАВЛЕННЯ
ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ
ЦИВІЛЬНИХ ГРОМАДЯН
УКРАЇНИ
ВНАСЛІДОК
ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ
ПРОТИ УКРАЇНИ

**■■■■■■■■■■ ЕКСПЕРТНИЙ
■■■■■■■■■■ АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ■■■■■■■■■■
ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ■■■■■■■■■■
■■■■■■■■■■ ЩОДО ДОВЕДЕННЯ ФАКТУ
■■■■■■■■■■ НЕЗАКОННОГО ■■■■■■■■■■
■■■■■■■■■■ ПОЗБАВЛЕННЯ ■■■■■■■■■■
ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ■■■■■■■■■■
■■■■■■■■■■ ЦИВІЛЬНИХ ГРОМАДЯН
■■■■■■■■■■ УКРАЇНИ ■■■■■■■■■■
■■■■■■■■■■ ВНАСЛІДОК ■■■■■■■■■■
■■■■■■■■■■ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ■■■■■■■■■■
■■■■■■■■■■ ПРОТИ УКРАЇНИ**

Матеріал підготовлено за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження». Представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження».

Міжнародний фонд «Відродження» – одна з найбільших благодійних фондаций в Україні, що з 1990-го року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проектів на суму понад 350 мільйонів доларів США.

www.irf.ua

www.fb.com/irf.ukraine

Експертний аналітичний огляд та Рекомендації щодо доведення факту незаконного позбавлення особистої свободи цивільних громадян України внаслідок збройної агресії РФ проти України / Катерина Левченко. Київ: ОБ'ЄДНАННЯ РОДИЧІВ ПОЛІТВ'ЯЗНІВ КРЕМЛЯ, 2024. 66 с.

АВТОРСЬКИЙ СКЛАД:

Катерина Левченко

юристка, адвокатка, керівниця юридичного напрямку
ГО «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля»

Світлана Одінцева

правова аналітикиня ГО «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля»

РЕЦЕНЗЕНТ:

Михайло Савва, доктор політичних наук, політолог, експерт Центру громадянських свобод

РЕДАКТОРКА:

Наталія Гладинець, кандидат економічних наук, доцент

КЕРІВНИК ПРОЄКТУ:

Igor Котелянець, голова ГО «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля»

Цей матеріал є експертним посиленням роботи Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (3 грудня 2024 р. - Міністерство національної єдності України), Комісії з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України та інших профільних державних органів, зокрема тих, що беруть участь у прийнятті рішення щодо встановлення факту незаконного ув'язнення цивільних осіб, звільнених самотійно. Він спрямований на вирішення проблем, пов'язаних із застосуванням ефективних методів доведення таких фактів. Пропонує рекомендації щодо змісту заяв та додатків для заявників, усвідомлюючи унікальність кожної ситуації, а також висвітлює ключові виклики, з якими стикаються постраждалі та державні інституції. Надає практичні поради постраждалим особам для встановлення факту незаконного ув'язнення.

РЕЗЮМЕ

Дослідження присвячене аналізу проблем, з якими стикаються цивільні громадяни України, що були незаконно позбавлені особистої свободи внаслідок російської збройної агресії, при встановленні цього факту для отримання соціального та правового захисту. На основі аналізу законодавства, практики застосування та результатів емпіричного дослідження звіт виявляє недоліки чинного законодавства, проблеми процедури встановлення факту позбавлення особистої свободи, з якими, зокрема, стикаються особи, що були звільнені не в результаті роботи Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, та пропонує конкретні рекомендації щодо їх усунення.

Збройна агресія РФ спричинила численні порушення прав людини, зокрема масове незаконне позбавлення волі цивільних осіб. Більшість із тих, хто був в російській неволі, зазнали фізичних і психологічних тортур, позбавлені документів, що посвідчують особу, і доступу до правосуддя. На жаль, не актуальне і дискримінаційне законодавство, зокрема, Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» обмежує категорії осіб, які можуть отримати соціальну підтримку від держави, залишаючи значну частину постраждалих від агресії без соціальної підтримки.

Звіт висвітлює нагальність комплексного перегляду процедури встановлення факту позбавлення особистої свободи, адже біля 30 відсотків заявників отримують немотивовані і необґрунтовані відмови на свої звернення. Процедура

доведення факту позбавлення особистої свободи є надскладною для заявників. Вони майже не мають можливості надати первинні докази через системні дії РФ. А непрозора і невідзвітна робота Комісії з питань встановлення факту позбавлення особистої свободи весь тягар доказування вчинення злочину щодо особи покладає на заявника. Комісія працює без чітко визначених регламентів і прозорих критеріїв ухвалення рішень, що породжує недовіру до процедури.

Ми пропонуємо внести системні зміни до законодавства, спрямовані на усунення дискримінаційних норм, розробити порядок, за якого постраждалі від російської неволі одразу після звільнення зможуть отримати первинну медичну допомогу, психологічну підтримку, а також юридичний супровід доведення факту позбавлення особистої свободи внаслідок російської агресії. Також ми пропонуємо оптимізувати процедуру роботи міжвідомчої комісії та надати перелік детальних рекомендацій для заявників щодо заповнення заяви і збору додатків, що можуть бути надані на підтвердження факту незаконного позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України. Звіт підкреслює необхідність комплексного підходу до вирішення проблеми: держава повинна створити прозорі, ефективні й недискримінаційні механізми підтримки. Запропоновані зміни спрямовані на відновлення прав постраждалих і побудову довіри до державних інститутів, що є важливим елементом стійкості та відновлення України.

ТЕРМІНИ ТА СКОРОЧЕННЯ

АТО – антитерористична операція

ГО – громадська організація

ДНР – «Донецька народна республіка»

ДСК – «Для службового користування»

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЖК – Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни

ЖК(IV) – Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни

Закон (Закон № 2010-IX) – Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» від 26 січня 2022 року № 2010-IX зі змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 № 3181-IX від 29.06.2023 р.

ЗАП – Закон України «Про адміністративну процедуру»

ЗМІ – засоби масової інформації

ЗСУ – Збройні Сили України

КАСУ – Кодекс адміністративного судочинства України

КК України – Кримінальний кодекс України

ККУ – Кримінальний кодекс України

Комісія – Комісія з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України

ЛКК – лікарсько-консультаційна комісія

МВС – Міністерство внутрішніх справ

МЗС – Міністерство закордонних справ

Мінреінтеграції – Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України

МКЧХ – Міжнародний комітет Червоного Хреста

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я

МСЕК – Медико-соціальна експертна комісія

НІБ – Національне інформаційне бюро

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ООС – Операція Об'єднаних сил

ПАРЕ – Парламентська асамблея Ради Європи

ПІБ – прізвище, ім'я, по батькові

Положення про Комісію – Положення про Комісію з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2022 р. № 1281 «Деякі питання виконання Закону України “Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей”», зі змінами згідно постанови КМ № 1182 від 10.11.2023 р.

РФ – Російська Федерація

СБУ – Служба безпеки України

СІЗО – Слідчий ізолятор

ТОТ – тимчасово окупована територія

ТрО – територіальна оборона

ЗМІСТ

ВСТУП	7
МЕТОДОЛОГІЯ	10
РОЗДІЛ 1. ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ ПОЗБАВЛЕННЯ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ДЛЯ ОСІБ, ЩО ЗВІЛЬНЕНІ НЕ В РЕЗУЛЬТАТІ ВЗАЄМНИХ ЗВІЛЬНЕНЬ	15
1.1. Законодавчі вимоги до осіб, що можуть встановити факт позбавлення особистої свободи внаслідок російської агресії проти України.	16
1.2. Відсутність підтримки осіб, які були позбавлені особистої свободи та були звільнені не в результаті взаємних звільнень.	23
РОЗДІЛ 2. ПОРЯДОК ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ ПОЗБАВЛЕННЯ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	35
2.1. Процедура встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок російської агресії проти України.	36
2.2. Форма заяви про встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок російської агресії проти України	39
2.3. Додатки до заяви про встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок російської агресії проти України.	43
2.4. Повідомлення заявника про прийняте Комісією рішення. Оскарження рішення. Право заявника на повторне звернення.	50
РЕКОМЕНДАЦІЇ	55
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ВИНОСКИ	62
ДОДАТКИ	66

ВСТУП

В умовах тривалої збройної агресії РФ проти України кількість осіб, що постраждали від війни, невпинно зростає. Чинне законодавство не передбачає комплексного підходу до забезпечення прав таких осіб. Значного масштабу набула практика насильницьких зникнень і свавільних затримань серед цивільного населення на окупованих територіях. Часто одна й та сама особа зазнає безпосереднього впливу від багатьох воєнних злочинів РФ. Так, особа могла бути незаконно позбавлена особистої свободи внаслідок російської агресії, в неволі піддаватись катуванням, сексуальному насиллю, могла бути примусово видворена з місця проживання, внаслідок чого стати внутрішньо переміщеною особою. Точна кількість постраждалих невідома. В Резолюції 2573 (2024) «Зниклі безвісти, військовополонені та цивільні особи, які перебувають у полоні внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України» від 2 жовтня 2024 року Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) зазначає про понад 65 тисяч осіб, серед яких незаконно ув'язнені цивільні та військовополонені¹. Допоки держава розробляє єдиний комплексний підхід до адміністративних механізмів захисту та відновлення прав постраждалих, в чинному законодавстві вже існують закони, націлені на підтримку окремих категорій постраждалих, одним з яких є Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей»². Прийнятий до повномасштабного втор-

гнення, він не відповідає реальним потребам незаконно ув'язнених та членів їхніх сімей, його реалізація теж залишає бажати кращого.

Наразі ми можемо говорити про сотні, а то і тисячі незаконно позбавлених волі осіб, яких РФ вже звільнила з різних причин. Але ці звільнення відбулись не в межах взаємних звільнень, що провадяться Координаційним штабом з питань поводження з військовополоненими. Майже ніхто з тих, хто був в російській неволі на тимчасово окупованих територіях місяці, а то і роки, не мають не те що доказів перебування в неволі, а навіть документів, що посвідчують особу, оскільки затримані вони були поза будь-якими процедурами, утримувались без висування офіційних звинувачень, правова допомога була для них недоступна, як і людські умови утримання. Часто такі особи навіть не намагаються отримати підтримку від держави, розуміючи, що процедура для них настільки важка і тривала, а рішення щодо надання підтримки непередбачуване і немотивоване, що бюрократія забере останні сили. Відчай і розчарування в багатьох випадках є наслідком не тільки російської агресії, а й державної політики щодо постраждалих від війни, яку можна і потрібно змінювати.

Так, навіть з назви Закону «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» слідує, що він має надавати соціаль-

ну підтримку особам, що були позбавлені особистої свободи. Соціальна підтримка передбачена Конституцією України³, крім того юридичні засоби захисту, орієнтовані на постраждалих цивільних осіб, мають ґрунтуватись на Європейській конвенції з прав людини⁴, практиці Європейського суду з прав людини, практиці та рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи, а також міжнародному гуманітарному та міжнародному звичаєвому праві. На жаль, чинна редакція закону є дискримінаційною у підходах до прав постраждалих, виокремлюючи окремі групи цивільних, що мають право на державну допомогу, чим створюється абсолютно штучна і не мотивована «конкуренція жертв». Держава не має, а закон і не покликаний покласти повну відповідальність за дії РФ на Україну, але в підході до надання першочергової підтримки для звільнених має бути забезпечена справедливість і недискримінація.

Окрім проблеми дискримінаційної категоризації осіб, звіт має на меті висвітлити проблему процедури встановлення факту позбавлення особистої свободи. На даний час процедура є занадто тривалою, складною і непрозорою для заявників. Міжвідомча комісія при Мінреінтеграції систематично нехтує принципами: юридичної визначеності, рівності перед законом, обґрунтованості, безсторонності, відкритості, презумпції правомірності дій та вимог особи, своєчасності та розумності строку, за якими має здійснюватись комунікація між суб'єктом владних повноважень і громадянами та прийматись рішення. Так, вихначаючи тільки їй відомі критерії, за якими вона встановлює чи відмовляє у встанов-

ленні факту позбавлення особистої свободи цивільним особам, Комісія повністю ігнорує права заявників бути вислуханими. За даними Концепції вдосконалення національної системи засобів правового захисту та підтримки осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії РФ проти України⁵, що була презентована 5 липня 2024 року, станом на 17 листопада 2023 року встановлено факт позбавлення волі лише щодо 4337 осіб (3574 військових та 763 цивільних), при цьому щодо цивільних Комісія відмовила приблизно в 30 % звернень. В деяких випадках особи навіть не отримували рішення про відмову у встановленні цього факту; члени Комісії просто утримувалися від голосування, і таким чином рішення щодо особи не приймалося. Така статистика показує неефективність роботи Комісії, ігнорування умов і обставин, в яких знаходились і знаходяться позбавлені особистої свободи. Очевидним є, що особи, які перебували в неволі на тимчасово окупованих територіях, не мають і не можуть мати документального підтвердження вчиненого щодо них злочину. Закон і механізм прийняття рішення про встановлення факту позбавлення особистої свободи потребують удосконалення. Процедура не може тривати місяцями і роками, адже постраждалі потребують термінової медико-соціальної і психологічної підтримки.

Крім того, метою звіту є надання практичних порад постраждалим особам, що може допомогти їм встановити факт позбавлення особистої свободи, виходячи з багаторічного досвіду діяльності та узагальнення отриманої інформації від державних органів та членів Комісії. Звіт

не може включати в себе всі з можливих засобів доведення факту позбавлення особистої свободи, оскільки кожна ситуація позбавлення волі є унікальною, але містить загальні поради щодо змісту заяви та додатків, які можуть бути доступні заявникам.

МЕТОДОЛОГІЯ

Метою дослідження є розроблення комплексу рекомендацій для ефективного доведення фактів незаконного ув'язнення цивільних громадян України, внаслідок збройної агресії РФ, з урахуванням міжнародних стандартів прав людини, норм міжнародного гуманітарного права, чинного законодавства України. Відповідно до мети, нами були визначені наступні завдання:

- З'ясувати рівень поінформованості заявників про процедуру встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок російської збройної агресії проти України.
- Визначити основні труднощі, з якими стикаються заявники при встановленні факту позбавлення особи особистої свободи.
- Оцінити зрозумілість законодавства та інструкцій для звичайних громадян. Визначити, яким чином процедура може бути простішою і швидшою для заявників.
- Визначити прогалини законодавства, що спричиняють дискримінацію серед постраждалих від збройної агресії осіб.

Для дослідження було обрано змішаний дизайн, що поєднував кількісний та якісний підходи. Було проведено 31 глибинне інтерв'ю серед осіб, які пережили позбавлення особистої свободи на тимчасово окупованих територіях України внаслідок російської агресії (були заявниками або потенційними заявниками щодо встановлення факту позбавлення особистої

свободи внаслідок збройної агресії проти України). Для збору даних використовувалися структуровані анкети з закритими та відкритими питаннями. Інтерв'ю включали питання щодо досвіду звернення до міжвідомчої комісії з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, зрозумілості процедури, необхідності звернення за юридичною допомогою, зрозумілості причин відмови у випадку винесення Комісією негативного рішення та інші.

Також для збору даних було проведено 10 напівструктурованих глибинних інтерв'ю з представниками:

- міжвідомчої комісії з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України;
- представниками Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій України;
- представниками громадських організацій, що опікуються захистом прав осіб, які були позбавлені особистої свободи внаслідок російської збройної агресії.

У підготовці експертного аналітичного огляду були використані думки та позиції провідних фахівчинь у своїй сфері. Зокрема, Антоніни Шостак, адвокатки та очільниці організації «Егіда Запоріжжя», яка висвітлює важливі аспекти правового захисту постраждалих.

Також у звіті враховані погляди Наталії Бабійчук, яка нині очолює Національне інформаційне

бюро (НІБ) та раніше обіймала посаду директорки Департаменту захисту прав громадян, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Її досвід у державному управлінні та реалізації політики захисту постраждалих став цінним доповненням до нашого аналізу.

Для досягнення мети дослідження ГО «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля» були направлені звернення та запити органам державної влади на отримання офіційної позиції та переліку видів допомоги, які орган може надати цивільній особі, звільненій не за процедурою, передбаченою Порядком здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 441⁶, а з інших причин / за інших умов.

Для найбільш повного аналізу даних були направлені запити на доступ до публічної інформації до:

1. Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (отримана відповідь № 22/6.2-8818-24 від 30.10.2024);
2. Національного інформаційного бюро з питань військовополонених, примусово депортованих та зниклих осіб (отримана відповідь вих. № 08-13/21540 від 24.10.2024);
3. Координаційного штабу з питань поводження

з військовополоненими (отримана відповідь вих. № 222/КШ/19425 від 23.10.2024).

Звернення щодо надання інформації про види допомоги та можливостей взаємодії для захисту прав цивільних осіб, які були незаконно позбавлені особистої свободи та звільнені не внаслідок взаємних обмінів, були направлені до:

1. Офісу Генерального прокурора України та Координаційному центру підтримки потерпілих і свідків Офісу Генпрокурора (отримана відповідь вих. № 18/323616-24 від 13.11.2024);
2. Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (отримана відповідь вих. № 16253.2/К/1924.7/24/24/42.1.2. від 22.11.2024);
3. Об'єднаного центру з координації пошуку та звільнення військовополонених, незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України Служби безпеки України (отримана відповідь вих. № 34/к-1807 від 04.11.2024).

Для цілей цього звіту з метою збору інформації щодо реалізації прав позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України та збору пропозицій та зауважень до процедури встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України з боку експертів, зокрема 30 жовтня 2024 року у м. Київ, спільно з Центром громадянських свобод було проведено правозахисний клуб «Повернення поза обміном: як захистити права самостійно звільнених з російської неволі»⁷. Під час заходу експерти, право-

захисники та представники державних органів обговорювали процедури доведення факту незаконного ув'язнення та аналізували ефективність реалізації Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей».

В межах підготовки до засідання правозахисного клубу представникам громадського та державного сектору були направлені запрошення взяти участь у заході. Так, були направлені офіційні письмові запрошення до наступних державних органів: Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, ДП «Український Національний Центр Розбудови Миру», Міністерство закордонних справ України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство охорони здоров'я України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Офіс Генерального прокурора, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим, Координаційний штаб, Національне інформаційне бюро з питань військовополонених, примусово депортованих та зниклих осіб, Координаційний центр надання безоплатної правової допомоги.

Направлено запрошення до громадських організацій та ініціатив, таких як: Центр прав людини ZMINA, Медійна ініціатива за права людини, Громадська організація «Центр дослідження

органів правоохоронної діяльності», Українська Гельсінська спілка з прав людини, Харківська правозахисна група, Регіональний центр прав людини, Truth Hounds, Громадська організація «Русь сидящая», Громадська організація «Цивільні в полоні», Фонд «Відродження», Кримська правозахисна група, Громадська організація «Блакитний птах».

Також були надіслані запрошення членам члени Міжвідомчої Комісії при Міністерстві з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, а також запрошено родичів незаконно ув'язнених цивільних та тих осіб, які самі пережили незаконне позбавлення особистої свободи.

У заході 30 жовтня взяли участь 38 учасників, а також 5 учасників приєднались онлайн. На жаль, представники Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України у відповідь на запрошення взяли участь у заході зазначили, що у них немає можливості приєднатись через високу зайнятість. Щодо членів Міжвідомчої Комісії, то на захід приєдналась онлайн лише одна членкиня Комісії – представник від Громадської організації «Блакитний птах». Метою дискусії було виявлення основних проблем заявників та пошук шляхів удосконалення процедури встановлення факту позбавлення особистої свободи. Присутні відмітили суб'єктивний підхід Комісії при прийнятті рішень, її закритість та відсутність жодної комунікації з заявниками і громадськістю, складність та надмірну тривалість процедури для заявників, недостатність інформування зі сторони Мінреінтеграції щодо прав та інтересів заявни-

ків. Частина дискусії була присвячена необхідності приведення законодавства до реалій повномасштабного вторгнення та посиленню координації між державними органами, які залучені до допомоги особам, що постраждали від війни.

Також під час обговорення нагальної теми допомоги незаконно позбавленим особистої свободи цивільним громадянам України 20 листопада 2024 року в межах заходів Київської школи прав людини і демократії Центру Громадянських Свобод було проведено Solidarity Talks «Нарушення прав людей, вернувшись на свободу: чем может помочь международная солидарность?». На заході були присутні міжнародні експерти та правозахисники, які поділились наявною актуальною інформацією щодо стану справ у захисті прав незаконно позбавлених волі на території Російської Федерації та тимчасово окупованих територіях України. Участь у заході дозволила вивчити і врахувати досвід правозахисників інших країн.

Для досягнення мети дослідження також був проведений аналіз судової практики, а саме досліджено наявну в Єдиному державному реєстрі судових рішень інформацію щодо розгляду справ про встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

З метою комплексного аналізу стану реалізації законодавства, у якому визначені питання, що стосуються осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України,

проаналізовано норми чинної редакції: Конституції України⁸, Законів України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей»⁹, «Про адміністративну процедуру»¹⁰, «Про звернення громадян»¹¹, а також Постанов Кабінету Міністрів «Деякі питання виконання Закону України “Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей”»¹², «Про затвердження Порядку проведення відновлювальних (постізоляційних, реінтеграційних) заходів, заходів з адаптації, підтримки (супроводу) осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення»¹³, «Деякі питання здійснення першочергових заходів із забезпечення соціального захисту звільнених осіб»¹⁴, «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації»¹⁵, «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на здійснення заходів щодо соціального і правового захисту осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, членів їхніх сімей, заходів з реінтеграції населення тимчасово окупованих територій, виплати державних стипендій імені Левка Лук'яненка»¹⁶, Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про визначення державного підприємства, яке виконує функції Національного інформаційного бюро»¹⁷, та Наказів Міністер-

ства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України «Про затвердження форм заяв для забезпечення соціального і правового захисту осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей»¹⁸, «Про затвердження форми виписки з Єдиного реєстру осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України»¹⁹. Також автори використовували наступні методи збору інформації: аналіз інформаційних ресурсів (сайти, ЗМІ, інформаційні бюлетені тощо); аналіз офіційних документів (програми, розпорядження, накази, офіційні відповіді на запити, звіти тощо); аналіз звітів незалежних громад-

ських організацій; спостереження: відкрите або приховане; експерименти.

В даному огляді і рекомендаціях розглядається лише питання встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії щодо цивільних осіб, інші завдання Комісії, такі як визнання членом сім'ї особи позбавленої особистої свободи, надання відшкодування за надану правничу допомогу, а також питання встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України комбатантів, не були предметом даного дослідження.

РОЗДІЛ 1

**ПРОБЛЕМИ [REDACTED]
[REDACTED] ВСТАНОВЛЕННЯ [REDACTED]
[REDACTED] ФАКТУ [REDACTED]
[REDACTED] ПОЗБАВЛЕННЯ [REDACTED]
[REDACTED] ОСОБИСТОЇ [REDACTED]
[REDACTED] СВОБОДИ [REDACTED]
[REDACTED] ДЛЯ ОСІБ, [REDACTED]
[REDACTED] ЩО ЗВІЛЬНЕНІ [REDACTED]
[REDACTED] НЕ В РЕЗУЛЬТАТІ [REDACTED]
[REDACTED] ВЗАЄМНИХ ЗВІЛЬНЕНЬ**

1.1.

ЗАКОНОДАВЧІ ВИМОГИ ДО ОСІБ, ЯКІ МОЖУТЬ ВСТАНОВИТИ ФАКТ ПОЗБАВЛЕННЯ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

На міжвідомчу Комісію з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України (далі – Комісія) Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей»²⁰ (далі – Закон) покладено обов'язок розгляду заяв та матеріалів (довідки, інформація, інші документи) щодо встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України та прийняття рішень про встановлення факту чи про непідтвердження факту.

Факт, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» може бути встановлений щодо громадян України:

які є цивільними особами, що перебувають під захистом Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року²¹, яких було позбавлено особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України державою-агресором, її органами,

підрозділами, формуваннями, іншими утвореннями під час перебування на тимчасово окупованих територіях України або на території держави-агресора:

а. у зв'язку із здійсненням такими громадянами діяльності, спрямованої на вираження поглядів, цінностей, позицій щодо відстоювання державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України, а також за здійснювану професійну, громадську, політичну чи правозахисну діяльність, пов'язану із відстоюванням державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності і недоторканності України, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України, захистом прав та свобод осіб, позбавлених особистої свободи через таку діяльність, якщо були підстави вважати, що здійснення такої діяльності становило реальну або потенційну небезпеку для незаконного переслідування особи державою-агресором, її органами, підрозділами, формуваннями, іншими утвореннями;

б. у зв'язку з незаконними діями держави-агресора, її органів, підрозділів, формувань,

інших утворень з явною або прихованою метою спонукання України, іншої держави, державного органу, організації, у тому числі міжнародної, юридичних або фізичних осіб до дій або утримання від здійснення дій як умови звільнення громадянина України.

Факт – явище або подія, які відбулися в дійсності. Це твердження, правдивість якого доведена.

Юридичним фактам присутні такі ознаки:

- **конкретність** – є об'єктивними обставинами дійсності, а не думками, припущеннями;
- **індивідуальність** – проявляються в діях конкретних осіб, стосуються конкретних осіб;
- **просторова і темпоральна визначеність** – завжди існують в часі та просторі;
- **нормативна формалізованість** – прямо або опосередковано передбачені нормами права;
- **інформативність** – несуть в собі інформацію про стан суспільних відносин, які входять до предмета правового регулювання;
- **консеквентність** – мають фактичні і юридичні наслідки свого настання, а для встановлення юридичного факту слід враховувати відповідний, передбачений правом механізм його фіксації.

Отже, порядок прийняття рішення Комісією про

встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України хоча і не деталізований в чинному законодавстві – відсутній навіть регламент роботи Комісії, крім визначення документів, що мають подаватись заявником та можуть витребуватися та братись до уваги Комісією. Це комплекс заходів, під час яких Комісія на підставі отриманої інформації, відомостей, документів та їх аналізу порівнює вчинене щодо особи діяння з визначеннями даними у до п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону²².

Доказами, що можуть свідчити про настання того чи іншого факту за загальним правилом, є письмові, речові, електронні докази, показання свідків. Залежно від способу утворення докази поділяються на первинні та похідні. Первинні докази є першоджерелом інформації, в той час як похідні докази відтворюють зміст іншого доказу, тобто несуть у собі інформацію, що зафіксована в них не внаслідок самих обставин, а завдяки перенесенню їх з іншого джерела. Для встановлення того чи іншого факту докази мають оцінюватись у взаємозв'язку і сукупності, їх кількість має бути достатньою, а самі докази бути належними і достовірними. Як зазначено у правовій позиції Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у постанові від 08 квітня 2021 року у справі № 640/22398/18: достовірний висновок про існування тих чи інших юридичних фактів, що мають значення для правильного вирішення справи, можна зробити виключно із прямих неспростовних доказів чи із достатньої сукупності незаперечних непрямих доказів за умови, що

вони не є суперечливими.

Зважаючи, що Україна в особі Мінреінтеграції взяла на себе позитивний матеріальний обов'язок визначити правила, спрямовані на відновлення прав потерпілих внаслідок збройної агресії, зокрема позбавлених особистої свободи цивільних осіб, його невиконання чи неналежне виконання може бути окремою підставою для позову про відшкодування Україною шкоди, завдану затримкою виконання цього обов'язку.

При аналізі Закону можна дійти висновків, що спільними вимогами для заявників та обставинами для доведення, при встановленні факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України є такі:

- **особа має бути громадянином України;**
- **особа має бути цивільною особою, яка перебуває під захистом Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року.** Відповідно до ст. 4, особами, що перебувають під захистом цієї Конвенції²³, є ті, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються у разі конфлікту чи окупації під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є, крім осіб, що перебувають під захистом Женевської конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 року²⁴, або Женевської конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12

серпня 1949 року²⁵, або Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року²⁶, не розглядаються як особи, що перебувають під її захистом;

- **особу позбавлено особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України державою-агресором, її органами, підрозділами, формуваннями, іншими утвореннями.** Для з'ясування цих обставин необхідно встановити цілий ряд окремих фактів, що мають значення; серед них: як саме, де, коли і ким особу було позбавлено особистої свободи, чи були дотримані права особи під час затримання, де саме утримувалась особа, термін ув'язнення, особи (органи, підрозділи та формування), порушення прав утримуваного під час ув'язнення (права на справедливий суд, катування, нелюдське поводження тощо). Саме ці обставини заявникам майже неможливо довести первинними доказами. Це зумовлено не недбалістю чи небажанням заявників, а діями держави-агресора, що цинічно і систематично порушує вимоги міжнародного гуманітарного права. Таким чином, заявник може лише максимально повно, чітко і послідовно викласти в заяві обставини позбавлення його особистої свободи. У правовідносинах стосовно соціального захисту діє презумпція добросовісності особи, для якої обов'язком є лише звернення з відповідною заявою та надання рекомендованого переліку документів або повідомити про причини неможливості їх надання. У свою чергу суб'єкт владних повноважень зобов'язаний сприяти у зборі необхідних документів, для чого Комісія має право залучати до роботи представників центральних і місцевих

органів виконавчої влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, наукових та інших установ, а також окремих фахівців за їхньою згодою; одержувати безоплатно від центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб інформацію, документи та матеріали, необхідні для виконання покладених на Комісію завдань. Очевидним є, що під час триваючої збройної агресії Комісія і постраждала від збройної агресії особа мають нерівні можливості доступу до інформації щодо того, що відбувається на тимчасово окупованих територіях. Для того, щоб Комісія могла достовірно і повно встановлювати певні обставини, до її складу включені представники сил безпеки і оборони України, Комісії надано право в скорочені терміни отримувати необхідні їй відомості.

Дотримання принципу офіційності під час встановлення обставин, що мають значення для справи, самостійно збираючи необхідні для цього документи та докази, є не правом, а обов'язком Комісії;

- **особа має бути такою, що позбавлена особистої свободи під час перебування на тимчасово окупованих територіях України або на території держави-агресора (після 20 лютого 2014 року).**

Підпункти «а» і «б» п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону²⁷ ділить заявників на дві специфічні категорії. У цьому і проявляється один з основних недоліків Закону, адже він був розроблений і прийнятий до

повномасштабного вторгнення і не враховує ситуацію в Україні після 24 лютого 2024 року. Через це категоризація є застарілою, такою що не відповідає реаліям та не враховує велику кількість постраждалих від агресії осіб, що були позбавлені волі, що робить його дискримінаційним. Крім того, самі формування правових норм містять суттєві вади формальної юридичної логіки.

Так, пункт «а» визначає, що особу має бути позбавлено волі у зв'язку із здійсненням такими громадянами діяльності, спрямованої на вираження поглядів, цінностей, позицій щодо відстоювання державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України, а також за здійснювану професійну, громадську, політичну чи правозахисну діяльність, пов'язану із відстоюванням державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності і недоторканності України, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України, захистом прав та свобод осіб, позбавлених особистої свободи через таку діяльність, якщо були підстави вважати, що здійснення такої діяльності становило реальну або потенційну небезпеку для незаконного переслідування особи державою-агресором, її органами, підрозділами, формуваннями, іншими утвореннями.

На наше переконання, соціальний захист як частина конституційних гарантій має надаватись не за вираження певних поглядів, а на підставі самого факту протиправних дій

проти особи і її потреби в такому захисті. Право на свободу вираження поглядів є одним із основоположних прав людини, без якого функціонування демократичної держави неможливе. Воно гарантоване статтею 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права²⁸, статтею 10 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод²⁹ та іншими міжнародними документами. Зазначені права гарантовані **кожному**. Тож будь-яка діяльність, спрямована на вираження тих чи інших поглядів, має бути вільною, окрім обмежень, встановлених законом. Наразі норма сформульована таким чином, що соціальна допомога надається як винагорода за наявність поглядів, цінностей, позицій щодо відстоювання державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України, що суперечить ст. 24 Конституції України³⁰, відповідно до якої громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Окрім того, як зазначалось вище, юридичним фактам має бути притаманна така ознака, як конкретність, натомість наявність поглядів і цінностей щодо того чи іншого питання є суб'єктивними думками і переконаннями. Також законом взагалі не конкретизується, що мається на увазі під виразом «здійсненням громадянами діяльності, спрямованої на вираження поглядів». Чи має така діяльність передувати окупації і бути системною і тривалою, чи може полягати в активній одноразовій дії, чи бездіяльності, наприклад

відмові брати участь в незаконному референдумі.

Крім того, Закон³¹ містить конструкцію «якщо були підстави вважати, що здійснення такої діяльності становило реальну або потенційну небезпеку для незаконного переслідування особи». Хто саме і яким чином має визначати, чи були підстави вважати, що здійснення діяльності становило небезпеку для незаконного переслідування? Враховуючи презумпцію правомірності дій та вимог особи, залишається риторичним питання, як саме Комісія може доводити відсутність підстав для незаконного переслідування. Якщо небезпека переслідування (ув'язнення) була лише в потенції, то незаконного позбавлення волі також не було.

Інша категорія цивільних осіб визначена пунктом «б»: «у зв'язку з незаконними діями держави-агресора, її органів, підрозділів, формувань, інших утворень з явною або прихованою метою спонукання України, іншої держави, державного органу, організації, у тому числі міжнародної, юридичних або фізичних осіб до дій або утримання від здійснення дій як умови звільнення громадянина України».

Виходячи з умови спонукання України, іншої держави, державного органу, організації, у тому числі міжнародної, юридичних або фізичних осіб до дій або утримання від здійснення дій як умови звільнення громадянина України, цивільні особи, позбавлені особистої свободи, є заручниками. Статтею 34 Конвенції про захист

цивільного населення під час війни встановлено, що захоплення заручників забороняється. Стаття 75(2)(с) Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08 червня 1977 року³², передбачає: заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів: ... с) взяття заручників.

Заборона захоплення заручників є спеціальною нормою щодо заборони незаконного позбавлення волі через спеціальну мету такого позбавлення волі. Міжнародний комітет Червоного Хреста у своєму коментарі до ЖК(IV) наголошує, що термін «заручник» в умовах збройного конфлікту необхідно розуміти у широкому сенсі.

Захоплення заручників може виявлятися в таких діях ворога:

- затримання визначених жителів населеного пункту, щоб стримати напад супротивника;
- арешт та утримання цивільних осіб після атаки супротивника з вимогою видачі затриманих протилежною стороною;
- захоплення заручників як гарантія належного поведження іншою стороною зі своїми затриманими;

- захоплення заручників на окупованих територіях із вимогою отримання продуктів харчування, припасів, компенсації тощо;
- використання заручників як таких, які супроводжують для запобігання атаки під час пересування сил.

Положення національного законодавства встановлюють, що взяття заручників здійснюється з метою примусити третю сторону (державу, міжнародну міжурядову організацію, будь-яку фізичну, юридичну особу або групу осіб) здійснити чи утриматись від здійснення будь-якого акту як прямої, так і опосередкованої умови для звільнення заручника. Тобто ознаки цього злочину відсутні, якщо виконавцем злочину відповідні вимоги висуваються безпосередньо до особи-заручника. Особа, яка перебувала в незаконному ув'язненні й була звільнена не в наслідок взаємних звільнень, жодним чином не може обґрунтовано, тим паче документально, підтвердити приховану мету РФ щодо взяття особи в заручники. Вимога про звільнення висувається – якщо висувається – державі Україна, третім країнам або організаціям чи особам і у виключних випадках може повідомлятися ув'язненому. Покладання на заявника обов'язку доказування, що він був заручником, необґрунтоване і надмірне, оскільки сам заручник міг не вчиняти жодних дій, що могли мотивувати агресора до вчинення злочину, і об'єктивно міг не знати причин свого ув'язнення. Доказування мети держави-агресора щодо позбавлення волі громадян України не має лягати на плечі

заявників. Заручником особа однозначно може вважатись, лише якщо вона була звільнена з неволі в результаті взаємних звільнень, що безумовно свідчить, що держава Україна виконала умови, які висунув агресор як умову звільнення цієї особи. Щодо формулювання закону щодо **прихованої мети** держави-агресора, то таке формулювання є некоректним в регулюванні відносин щодо встановлення факту, оскільки прихована мета третьої сторони не може бути предметом доведення.

Таким чином, законодавець визначає обмежений нерелевантний реальним обставинам перелік осіб, що мають право на отримання допомоги. Багато жертв російської агресії потрапили в неволю не через свою громадську або політичну діяльність, вони не чинили активного супротиву, їх ув'язнення та утримання є частиною гібридної війни РФ проти

України, ці особи є такими самими жертвами збройної агресії й потребують соціальної підтримки держави. Такі формулювання закону як умова отримання допомоги примушують заявників доповнювати обставини свого затримання не завжди правдивою інформацією, щоб тільки відповідати вимогам та отримати шанс на державну підтримку. Зважаючи, що основна потреба осіб, що повернулись з незаконного ув'язнення, є відновлення здоров'я і реінтеграція, то для держави особливо важливо дотримуватись справедливої рівноваги між інтересами суспільства та необхідністю додержання фундаментальних прав окремої людини.

1.2.

ВІДСУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ОСІБ, ЩО ЗВІЛЬНИЛИСЬ НЕ В РЕЗУЛЬТАТІ ВЗАЄМНИХ ЗВІЛЬНЕНЬ

Рішення про затвердження списку для здійснення передачі військовополонених ворогів та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, приймається відповідно до Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 441³³. Повний текст Порядку є документом для службового користування, тож інформація про те, хто з цивільних потрапляє під процедуру взаємних звільнень і за яких умов, є недоступною для пересічного громадянина. За даними Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, наразі звільнено лише 168 цивільних осіб. Відповідно до Положення про Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, затверджений Кабінетом Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 257³⁴, одним з основних завдань координаційного штабу є супровід діяльності, пов'язаної з реінтеграцією та постізоляційним супроводом оборонців України, звільнених з полону держави-агресора, та цивільних осіб, що були позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії. Порядком проведення відновлювальних (постізоляційних, реінтеграційних) заходів, заходів з адаптації, підтримки (супроводу) осіб,

стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 березня 2024 р. № 296³⁵ дано визначення, кого вважати звільненою цивільною особою.

Звільнені цивільні особи – звільнені з місць несвободи особи, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України на підставі пункту 2 частини першої статті 2 Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей»³⁶, а також цивільні особи, які звільнені відповідно до Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 441³⁷. Отже, звільнені в результаті взаємних «обмінів» цивільні громадяни України мають право на невідкладну медичну, реабілітаційну та психологічну допомогу.

Крім того, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 р. № 1210

«Деякі питання здійснення першочергових заходів із забезпечення соціального захисту звільнених осіб»³⁸, вони мають право на сприяння у забезпеченні заходів із соціального захисту. Так, Державна міграційна служба приймає документи для оформлення паспорта громадянина України або паспорта громадянина України для виїзду за кордон у звільнених осіб у встановленому законодавством порядку, а Український національний центр розбудови миру сприяє встановленню факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України для звільнених з метою отримання належного соціального і правового захисту зазначених осіб.

Натомість особи, яким вдалось звільнитись з незаконного ув'язнення без сприяння Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, залишаються сам на сам з цілим комплексом проблем. Так, опинившись на непідконтрольній Україні тимчасово окупованій території або на території Російської Федерації, виїхати на територію України вони можуть зазвичай лише через треті країни. У більшості звільнених з незаконного ув'язнення відсутні паспорт громадянина України та паспорт громадянина України для виїзду за кордон, оскільки вони були вилучені окупантами. Тож для перетину кордону РФ незаконно позбавленим волі не залишається іншого вибору, як оформлювати паспорт громадянина РФ. Для дороги на підконтрольну Україні територію необхідні значні кошти. Відомі непоодинокі випадки, коли у житлові приміщення, що належать позбавленим особистої свободи під час їх утримання в неволі

були розселені російські військовослужбовці, переміщене російське населення, майно та кошти розграбовані. Тож деякі ув'язнені залишаються без майна, роботи та засобів до існування та навіть без телефону. Більшість звільнених осіб потребують негайної медичної підтримки, оскільки зазнали важкого фізичного і психологічного насилля внаслідок тортур і нелюдського поводження окупантів до них в неволі.

З подальшим встановленням факту позбавлення особистої свободи внаслідок російської агресії у таких осіб теж виникають труднощі. Оптимальною є ситуація, коли заяву про встановлення факту позбавлення особистої свободи подає член сім'ї ув'язненого і після звільнення факт щодо особи вже встановлений, і вона може претендувати на соціальні гарантії, але, на жаль, це не завжди є можливим. В деяких випадках такі рідні у незаконно ув'язненої особи відсутні, або ж члени сім'ї не мають жодної інформації про місце утримання особи, не кажучи вже про документальне цьому підтвердження. Також серед членів сімей є такі, що перебувають на ТОТ і не можуть подати заяву, бо це є для них обгрунтовано небезпечним. Вони вирішують не виїжджати з тимчасово окупованої території, бо мають там можливість передавати листи або речі в місця утримання, де перебуває позбавлений волі, і не хочуть втрачати таку можливість. Після звільнення, знаходячись в умовах окупації і повного безправ'я, особи не можуть оперативно звернутись до правоохоронних органів, щоб повідомити про злочини щодо себе аж до часу, коли покинуть окуповану територію чи територію РФ. Вчиняючи злочини свавільного затри-

мання і незаконного утримання в неволі цивільних, окупанти очевидно не надають цим особам жодних документів, які б могли свідчити про ці дії. Інші документи, що в сукупності могли б підтверджувати мотив позбавлення особистої свободи, наприклад документи з архівів, від роботодавців, органів та організацій, політичних партій, громадських рухів, благодійних фондів, в яких провадив, наприклад громадську або політичну діяльність незаконно позбавлений волі, теж недоступні через окупацію. Тож доводити сам факт затримання і позбавлення волі є надскладною задачею, яка цілком покладається на плечі заявника.

Особи, яким пощастило бути в числі взаємно звільнених зусиллями Координаційного штабу, мають сприяння державних органів. Натомість ті особи, що були незаконно позбавлені волі і в подальшому відпущені без висунення звинувачень, або особи, що відбули строк незаконного ув'язнення, знаходяться в нерівних умовах, навіть щодо відновлення документів, що підтверджують громадянство України. Це породжує відчуття несправедливості, вибірковості і непередбачуваності державної політики щодо постраждалих від війни українців. Частина з тих, кому вдалось виїхати з ТОТ або РФ після незаконного ув'язнення, не планують ніколи повертатись в Україну, повідомляти про злочини, що вчинені щодо них, оскільки не вірять в жодне сприяння або хоча б гідне ставлення до них зі сторони державних та правоохоронних органів.

Проведення цього дослідження було б не повним без думки тих осіб, які пережили неза-

конне позбавлення особистої свободи на тимчасово окупованих територіях України. Для досягнення мети було проведено 31 глибинне інтерв'ю серед таких осіб.

Зазначимо, що особи, які були опитані, вже працювали з фахівцями нашої організації, а саме документаторами, та свідчили щодо свого незаконного позбавлення особистої свободи. Деякі з них також отримували юридичні консультації. Під час опитування були поставлені наступні запитання:

1. Чи зверталась особа до Комісії з метою встановлення факту? Якщо ні – чи планують звертатись, якщо так – який результат та рішення Комісії;
2. У разі, якщо особа звернулась – який саме результат був отриманий (факт визнано, відмовлено, заява ще перебуває на розгляді);
3. Якщо у встановленні факту було відмовлено – чи подавали заяву повторно, чи відома причина відмови;
4. Якщо факт було встановлено – скільки разів Комісія до цього надавала відмову, яка була причина негативного рішення;
5. Питання, що стосувались самого процесу розгляду заяви Комісією: чи було заявникам все зрозуміло під час подачі, чи отримували вони письмові відповіді, чи потребували консультації юриста, чи задоволені в цілому роботою Комісії (це питання було відкритого типу);

6. Чи погоджується особа на використання наданої інформації під час підготовки аналітичного матеріалу від нашої організації (можливо, за умови знеособлення).

Так, за результатами опитування сформовані наступні **статистичні дані**.

Серед 31 опитаних осіб – 19 чоловіків та 12 жінок (**61%** становлять чоловіки та **39%** становлять жінки відповідно).

Більшість осіб, які пережили незаконне позбавлення особистої свободи зі сторони окупантів (а саме 18 осіб, що становить 58%), не подавали заяву на встановлення факту з різних причин. З них 11 осіб (35% від загальної кількості опитаних) хочуть подати заяву, але потребують юридичної допомоги з підготовки документів. Під час спілкування вони зазначають, що процедура досить складна для них, потребує багато часу на збір документів, що і є однією з причин неподання заяви на розгляд Комісії.

З опитаних 7 осіб (24% від загальної кількості) подавали заяву до Комісії та отримали негативне рішення. Основною причиною відмови було недостатньо доказів та документів, доданих до заяви. У більшості випадків (а саме у п'яти з семи) опитувані не отримували письмової відмови, лише усно під час звернення на різноманітні «гарячі лінії» та контактні телефони.

З 31 опитаної особи 5 осіб (16% від загальної кількості опитаних) отримали позитивне рішення, і факт відносно них був встановлений. У той

же час лише 2 особи з 5 не мають зауважень до роботи Комісії (під час опитування це пояснюється наявністю вагомого пакету документів з СБУ). Інші 3 особи отримали позитивне рішення не з першого разу (в одному випадку чоловік подавав документи до Комісії 4 (!) рази) та під час опитування повідомляли фахівцям організації про численні проблеми, з якими вони зіштовхнулись.

Під час опитування особи, які пережили незаконне ув'язнення та не подавали заяву щодо встановлення цього факту, зазначають, що одними з причин їхнього рішення є:

1. Психологічний фактор, а саме небажання повертатись до питання свого незаконного позбавлення свободи, вони прагнуть «рухатись далі» та забути про цей факт: так, пані О. під час опитування зазначила, що просто хоче жити далі, і у неї немає часу для отримання всіх тих документів, яких вимагає Комісія.
2. Неможливість отримати базові документи для подання заяви через різні причини: так, пані Т. не може подати заяву до Комісії через те, що досі не отримала документи від правоохоронних органів. Після отримання таких документів вона планує це зробити.
3. Складність процедури з юридичного погляду: 11 осіб хочуть подати відповідну заяву, проте потребують юридичної підтримки через умови її подання, невизначеність всіх необхідних додатків; на сьогодні особи, щодо яких не встановлений факт, не мають право на

отримання безоплатної правової допомоги від держави, тому звертаються або до приватних юристів, або до громадських організацій.

4. Значна частка відмов іншим особам у встановленні факту наприклад, пан Л., якого утримували в камерах з іншими особами на тимчасово окупованій території Запорізької області, знає про їх негативний досвід інших подання заяви до Комісії, тому не хоче подавати документ сам (як і його дружина, яка була незаконно позбавлена свободи так само).

Особи, які отримали негативні рішення Комісії, стикаються з низкою проблем, пов'язаних з прозорістю та ефективністю роботи цього органу. Основні зауваження стосуються наступного.

Відсутність офіційних відповідей. Більшість осіб не отримують обґрунтованих пояснень щодо причин відмови у встановленні статусу. Це створює відчуття невизначеності та ускладнює подальші дії.

Наявність детальної офіційної відповіді від Комісії є ключовим фактором для успішного подання повторної заяви. Коли людина отримує чітке пояснення причин відмови, вона має можливість зрозуміти, яких саме аспектів її справи не вистачило для позитивного рішення. Це дозволяє їй цілеспрямовано зібрати додаткові докази, виправити недоліки попередньої заяви та збільшити шанси на успіх у майбутньому.

Крім того, наявність офіційної відповіді сприяє

підвищенню прозорості роботи Комісії та довіри до її рішень. Коли заявник розуміє, за якими критеріями приймаються рішення, він відчуває себе більш захищеним та має можливість ефективно відстоювати свої права. Таким чином, детальна офіційна відповідь від Комісії не лише допомагає людині зрозуміти причини відмови, але й сприяє підвищенню ефективності процедури розгляду справ та зміцненню довіри до правової системи.

Через відсутність чіткої аргументації відмови, деякі з опитаних осіб навіть не хочуть подавати документи повторно. Так, пані С., яка була незаконно позбавлена особистої свободи протягом декількох днів на ТОТ Запорізької області, зазначає: «Подавати повторно не хочу, мені це зараз не цікаво. Живу далі, є ті, хто більше постраждав. Це складно, і я більше не хочу через це проходити».

Пан Р., який також отримав відмову від Комісії, зазначив наступне: «Мені допомагав юрист, тому що сам я не зміг розібратись, і було багато нюансів. Без юридичного супроводу це зробити складніше. Розгляд тривав точно більше місяця, відмова прийшла просто листом на пошту, підстава – недостатньо голосів. Чому саме, чого не вистачило не було повідомлено. В цілому роботою Комісії незадоволений, повторно звернутися лише після отримання юридичної допомоги».

Недостатня інформація про вимоги. Заявники не розуміють, яких саме документів не вистачає для позитивного рішення, та на що слід зверну-

ти увагу при повторній подачі документів.

Наведемо приклад ситуації однієї з опитувальних. Пані Яна була незаконно позбавлена свободи протягом декілька місяців у ТОТ Запорізької області. Після виїзду на підконтрольну територію України вона почала збирати документи для подачі заяви до Комісії.

Як вона коментує процес подачі:

«Стосовно самого заповнення було важко зрозуміти, який має бути перелік документів до заяви. Так, як маю юридичну освіту, я змогла зібрати необхідний пакет документів, але я брала максимально можливу кількість підтверджуючих документів».

Незважаючи на те, що пані Яна при підготовці документів спиралася на свою юридичну обізнаність - вона не отримала позитивного рішення Комісії. Мінре не поінформувало заявницю про результати розгляду заяви: отримати рішення вдалося лише після подання адвокатського запиту. Пані Яна подала заяву повторно, доповнивши пакет документів додатковими відомостями, що підтверджують факт її незаконного ув'язнення.

В результаті повторного розгляду заяви факт незаконного ув'язнення був підтверджений.

Схожа ситуація була у пана Петра. Заяву про встановлення факту незаконного позбавлення особистої свободи він вперше подав у січні 2023 року, але позитивне рішення отримав лише у вересні 2024 року. Зазначив, що йому було незрозуміло які саме документи, відомості,

треба додавати до заяви на підтвердження факту незаконного ув'язнення.

Пан Петро подавав документи в цілому 4 рази. Причин відмови Комісія не зазначала, лише повідомляла, що вона проголосувала, і рішення не набрало достатньої кількості голосів. Пан Петро зазначає, що без допомоги юристки ГО не добився б результату, тому однозначно необхідна допомога юриста під час подачі документів. Як це коментує сам пан Петро:

«Позитивне рішення було прийнято лише з подачі пакету документів у 4-й раз, тривало майже 2 роки. Самою процедурою не задоволений. Робота Комісії не є коректною. Вважаю, що необхідно реформувати роботу Комісії. Складається враження, що військовополонені отримують більше допомоги, хоче цивільні також постраждали від свавілля окупантів. Вважаю, що необхідно надавати розголос про допомогу, яку надає держава тим цивільним особам, які звільнились не за результатом обміну».

Однією з основних проблем у роботі Комісії є відсутність **єдиного каналу зв'язку з громадянами**. Опитані скаржаться на брак інформаційної, «гарячої лінії».

Типовим прикладом є ситуація пані О., яка протягом двох місяців не могла з'ясувати статус своєї заяви. Спочатку їй повідомили про прийняття заяви, потім – про її втрату, а згодом – про відмову. Відсутність письмового підтвердження та неоднозначна інформація свідчать про неорганізованість роботи Комісії, та пані О. вважає, що її документи могли просто

втратити, незважаючи на відправлення їх Новою Поштою. Окрім цього, опитана зазначає, що їй було складно зрозуміти сам процес доказування факту незаконного позбавлення свободи, що саме хоче бачити Комісія, та яким чином доводити це, якщо є всі необхідні документи від правоохоронних органів та СБУ.

Загальна незадоволеність роботою Комісії.

Очевидно, що процес встановлення статусу викликає значну незадоволеність серед заявників через відсутність прозорості та ефективності.

Так, Олександр Панченко пережив незаконне позбавлення свободи в тимчасово окупованому місті Приморськ, Запорізької області. Олександр разом з іншими місцевими чоловіками організував патрулювання вулиць, щоб підтримувати порядок, оскільки в місті не було поліції.

Одного разу до них підійшли представники окупаційних сил, зокрема військові з т. з. «ДНР». Вони наказали, щоб патруль підкорявся новій владі. Під час одного з патрулювань Олександра затримали, посадили в машину, забрали особисті речі й доправили на блокпост, а потім провели обшук у його домі. Після обшуку його помістили у вузький простір на блокпості, а потім допитували і піддавали жорсткому тиску. Олександра запитували про гуманітарну допомогу та зв'язки з українськими військовими, незважаючи на його пояснення про діяльність у Червоному Хресті. Його кілька разів переводили між місцями утримання, включаючи При-

морськ і Бердянськ, допитували й били.

Після кількох днів утримання в жорстких умовах Олександра зрештою відпустили 7 травня 2022 року з умовою не порушувати «правила». Повернути документи й телефон окупанти відмовилися. Він залишив місто восени 2022 року, а наразі займається громадською діяльністю. Після звільнення з неволі пан Олександр почав оформлювати всі необхідні документи та подав заяву до Комісії. За результатами довгого розгляду документів у телефонному режимі представники Комісії повідомили, що у встановленні факту йому відмовлено. Як сам пан Олександр коментує процес розгляду заяви Комісії: *«Чітку причину не назвали, зазначили по телефону, що потрібно “долити водички”, тобто додати якісь документи до заяви. Ніякої конкретики, письмової офіційної відповіді теж не було».*

Пан Олександр зазначає, що подача самої заяви далась йому тяжко, було важко зрозуміти, що саме потрібно, адже чіткого переліку документів до заяви ніде не зазначено. Тому відмова на підставі недостатньої кількості документів без їх хоч приблизного переліку обурила його. Сам він коментує цей процес так:

«Розгляд тривав декілька місяців, на “гарячій лінії” не могли надати відповідь, чому так і скільки чекати. Інформацію про відмову також почув по телефону, письмової відповіді не було. Вважаю це “скотським відношенням” до людей, ніхто не хотів дійсно надати допомогу».

Під час опитування було виявлено два випадки,

коли заявники повністю задоволені роботою Комісії. Їхні заяви розглянули вчасно, і було прийнято позитивне рішення без додаткових процедур. Заявники зазначили, що мали певний пакет документів від Служби безпеки України, які підтверджував факт незаконного позбавлення їхньої свободи. Це свідчить про те, що Комісія здатна працювати ефективно та у відповідності до законодавства, а також про те, що позитивні рішення є цілком досяжними.

Однак виникає питання: чому в деяких випадках рішення приймаються швидко, а в інших – процес розгляду затягується? Які саме документи відіграють вирішальну роль у прийнятті позитивного рішення? Відповіді на ці запитання допомогли б заявникам, які тривалий час очікують на справедливе вирішення своїх справ, нарешті отримати позитивне рішення щодо факту незаконного позбавлення свободи внаслідок російської агресії.

Проведене опитування серед осіб, які зазнали незаконного позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії Росії, виявило ряд проблем у процесі встановлення цього факту Комісією. Зокрема:

1. Низький рівень обізнаності про процедуру – значна частина опитаних не знає про процедуру подання заяви до Комісії або не розуміє, які документи необхідні. Це пов'язано з відсутністю достатньої інформації та складнощами у зборі необхідних документів.

2. Складність процедури – заявники скаржаться на складність процедури подання заяви, необ-

хідність збору великої кількості документів та відсутність чітких критеріїв оцінки доказів.

3. Відсутність прозорості – опитані часто зазначали, що не отримували письмових відповідей на свої заяви. А це ускладнює оскарження негативних рішень та формує недовіру до роботи Комісії.

4. Обмежений доступ до юридичної допомоги – більшість постраждалих не мають доступу до безкоштовної юридичної допомоги, що ускладнює складання та подання заяви.

5. Неоднозначність критеріїв прийняття рішень – заявники не розуміють, за якими критеріями Комісія приймає рішення про встановлення факту незаконного позбавлення волі.

6. Відсутність єдиного каналу зв'язку з Комісією ускладнює отримання інформації про стан розгляду заяви.

7. Незадоволеність роботою Комісії – більшість опитаних висловили незадоволення роботою Комісії через відсутність прозорості, тривалі терміни розгляду справ та невідомість результатів.

Ці свідчення лише підкреслюють необхідність термінових заходів для покращення роботи Комісії та забезпечення справедливості для них.

Окрім цього, дана проблематика також була обговорена під час засідання правозахисного

клубу «Повернення поза обміном: як захистити права самостійно звільнених з російської неволі», який відбувся 30 жовтня 2024 року у м. Київ³⁹. Основну увагу під час обговорення було сконцентровано на проблемі дискримінації осіб, які самостійно звільнилися з російської неволі. Вони стикаються з труднощами в отриманні документів, які б підтверджували факт їхнього незаконного ув'язнення, і через це не можуть скористатися передбаченими законом правами. Комісія, що відповідає за встановлення цього факту, часто відмовляє в допомозі без належних пояснень, роблячи процес визнання ув'язнення непрозорим і складним. У результаті багато українців залишаються без офіційного статусу постраждалих через російську агресію, що позбавляє їх права на державну підтримку та захист.

Під час засідання правозахисного клубу «Повернення поза обміном: як захистити права самостійно звільнених з російської неволі», який відбувся 30 жовтня 2024 року у м. Київ, були присутні особи, які самі були незаконно позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії (Олена Ягупова, Олександр Панченко), які також зазначали про цю проблематику та відчуття незахищеності та дискримінації з боку держави. Так, цивільним, які звільняються з незаконного ув'язнення самостійно, бракує документів, що могли б підтвердити факт їхнього ув'язнення, оскільки окупаційні адміністрації не надають таких довідок. Ці люди змушені самостійно збирати свідчення та докази, які б задовольнили вимоги Комісії. Однак навіть свідчення та медичні експертизи, що підтверджують

травми, не завжди є достатніми.

Комісія складається з представників різних органів, але її рішення часто залишаються незрозумілими і суб'єктивними, тому у постраждалих виникає недовіра до системи, оскільки вони втрачають шанси на відшкодування та підтримку, яка їм критично потрібна після звільнення. Деякі з цих осіб вимушені покидати Україну, оскільки в європейських країнах вони можуть отримати більшу допомогу. На цьому фоні правозахисні організації акцентують увагу на необхідності вдосконалити законодавство та зробити процес отримання допомоги більш прозорим і доступним.

Як було вже зазначено, нашою організацією були направлені запити на доступ до публічної інформації та звернення громадян, з метою отримання інформації для повного формування аналітичного звіту.

Разом з цим під час аналізу відповідей ми зіштовхнулись з проблемою щодо прозорості та відкритості деяких органів влади. Зокрема, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України у відповіді на запит від ГО «Об'єднання родичів політв'язнів Кремля» надало обмежену інформацію щодо діяльності Комісії з питань встановлення факту незаконного позбавлення свободи внаслідок збройної агресії. Зокрема, було зазначено лише кількість засідань Комісії за визначені періоди: одне у 2022 році та по вісім засідань у 2023 та 2024 роках. Інформація про кількість заяв, розподіл позитивних і негативних рішень Комі-

сії, а також суми бюджетних коштів, виплачених постраждалим, не була надана. Міністерство послалося на накази, згідно з якими такі відомості належать до службової інформації з обмеженим доступом, хоча за умови дотримання так званого «трискладового тесту» який застосовується для обмеження у наданні інформації, статистична інформація щодо кількості прийнятих Комісією рішень мала бути надана. Окрім цього, згідно закону, інформація про використання бюджетних коштів не може бути обмежена в цілому. Відмова у наданні даних про кількість позитивних та негативних рішень, а також суми виплат ускладнює громадський контроль і позбавляє громадські організації можливості об'єктивно оцінити ступінь реалізації закону про соціальний і правовий захист.

Таким чином, відповідь Мінреінтеграції висвітлює проблему доступу до інформації щодо діяльності Комісії, закритість у її роботі, що сприяє підвищенню рівня недовіри з боку тих громадян, які до неї зверталися. Комісія, яка має забезпечувати соціальну підтримку вразливих категорій громадян, не відкрита до них, що свідчить про необхідність удосконалення механізмів прозорості та доступності державних рішень у цій сфері.

Для оцінки ефективності судової системи в розгляді справ щодо встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України було досліджено всі наявні у Єдиному державному реєстрі судові рішення станом на 06.11.2024 р. Всього 12 справ, які перебувають на розгляді або розгля-

нуті у першій інстанції.

Результати аналізу:

- Адміністративні суди першої інстанції: З загальної кількості розглянутих справ, пов'язаних з **визнанням протиправним та скасування рішення Комісії з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України**, 8 справ – 100 % закінчилися позитивними рішеннями на користь позивачів.

За результатами позовів скасовані рішення Комісії з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України в частині непідтвердження факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України стосовно позивачів.

1. Рішення від 22.10.2024 по справі № 160/23425/24 Дніпропетровський окружний адміністративний суд.
2. Рішення від 12.08.2024 по справі № 420/22235/24 Одеський окружний адміністративний суд.
3. Рішення від 13.08.2024 по справі № 120/7338/24 Вінницький окружний адміністративний суд.
4. Рішення від 30.04.2024 по справі № 520/37526/23 Харківський окружний адміністративний суд.
5. Рішення від 05.07.2024 по справі №

280/4003/24 Запорізький окружний адміністративний суд.

6. Рішення від 13.02.2024 по справі № 280/7384/23 Запорізький окружний адміністративний суд.
7. Рішення від 30.04.2024 по справі № 300/8676/23 Івано-Франківський окружний адміністративний суд.
8. Рішення від 27.08.2024 по справі № 480/2445/24 Сумський окружний адміністративний суд.

Інформація щодо апеляційного оскарження справ в реєстрі відсутня.

Загальною для рішення адміністративних судів є констатація відсутності будь-якого обґрунтування прийнятого Комісією рішення і того, що позивач не має інформації про те, які саме додаткові відомості або документи він має подати, тобто що саме вони повинні підтверджувати (подію, контекст, порушення прав тощо) та/або в чому саме полягають вади раніше поданих документів. **У всіх випадках судового оскарження суд зобов'язав Комісію з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України розглянути заяву позивача та прийняти обґрунтоване рішення з урахуванням висновків суду.**

1. Одна справа про визнання протиправними та скасування рішення Комісії з питань встановлення факту позбавлення особи особистої

свободи внаслідок збройної агресії проти України знаходиться на розгляді суду – ухвала суду від 29.07.2024 по справі № 420/20382/24 Одеський окружний адміністративний суд.

2. Рішенням від 20.06.2024 по справі № 320/46108/23 Київський окружний адміністративний суд – визнав протиправними дії Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України щодо відмови у наданні позивачу витягу з рішення Комісії з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України від 18.04.2023 про непідтвердження факту позбавлення позивача особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України та зобов'язав його надати позивачу.

Цивільне судочинство.

1. Рішенням від 23.10.2024 по справі № 183/8308/24 Балаклійський районний суд Харківської області – встановив факт перебування в місцях несвободи внаслідок збройної агресії російської федерації проти України громадянина України в полоні держави агресора з 06 березня 2022 року.
2. Ухвалою суду від 07.02.2024 по справі № 732/1758/23 Городнянський районний суд Чернігівської області – відмовив у розгляді заяви позивача про встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України в поряд-

ку цивільного судочинства. Оскільки справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Інформація щодо апеляційного оскарження відсутня.

Таким чином, наявна судова практика свідчить, що у суді цивільної юрисдикції немає загального підходу щодо того, чи може суд встановлювати факт позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

РОЗДІЛ 2

ПОРЯДОК [REDACTED]
[REDACTED] ВСТАНОВЛЕННЯ [REDACTED]
[REDACTED] ФАКТУ [REDACTED]
[REDACTED] ПОЗБАВЛЕННЯ [REDACTED]
[REDACTED] ОСОБИСТОЇ [REDACTED]
[REDACTED] СВОБОДИ [REDACTED]
[REDACTED] ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ
[REDACTED] АГРЕСІЇ [REDACTED]
[REDACTED] ПРОТИ [REDACTED]
[REDACTED] УКРАЇНИ [REDACTED]

2.1.

ПРОЦЕДУРА ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ ПОЗБАВЛЕННЯ ОСОБИ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ

Встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок російської агресії відбувається комісійно. Комісія утворена при Мінреінтеграції.

До складу Комісії входять:

представник, визначений Президентом України, а також по одному представнику Мінреінтеграції, МЗС, Мін'юсту, Міноборони, МВС, Мінсоцполітики, МОЗ, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Офісу Генерального прокурора, СБУ, Служби зовнішньої розвідки, Представництва Президента України в Автономній Республіці Крим, а також не більше п'яти представників від громадських об'єднань. Персональний склад Комісії був затверджений наказом Мінреінтеграції. Відповідно до наданих повноважень Комісія:

- розглядає заяви та матеріали (довідки, інформація, інші документи), надані заявниками;
- приймає рішення про встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України чи про непідтвердження факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України;
- скасовує рішення про встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

Рішення Комісії вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більше половини присутніх на засіданні членів Комісії. Якщо за встановлення факту голосує менше половини присутніх на засіданні, факт вважається непідтвердженим.

Рішення Комісії оформляється протоколом, який підписується головою, заступником голови, секретарем та всіма членами Комісії, які брали участь у засіданні. Але, незважаючи на право заявника оскаржувати, саме рішення Комісії про непідтвердження факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України рішення (витяг з протоколу) документ заявникам не надається. Заявнику надсилається лист Мінреінтеграції, в якому не наводиться мотив відмови з посиланням на закон, а вказується лише факт проведення голосування Комісією та інформація про відсутність необхідної кількості голосів для прийняття позитивного рішення. Це позбавляє заявника його безумовного права на оскарження рішення або врахування мотивів відмови для їх усунення і подання доповненої або зміненої заяви повторно.

Засідання Комісії мають скликатися у разі потреби, але не рідше, ніж один раз на квартал. Наразі засідання проходять приблизно один раз на місяць, але строки розгляду заяв, які не

повинні перевищувати 30 календарних днів, при цьому систематично порушуються Комісією. Вже звичною є практика, коли заяви по суті розглядаються 3-6 місяців, а в деяких випадках і довше. Зважаючи, що результатом розгляду у випадку встановлення факту позбавлення особистої свободи є право на отримання грошової допомоги та медичної і психологічної реабілітації, таке тривале залишення особи, що постраждала від російської агресії, без соціальної допомоги, є неприйнятним.

Прийняті Комісією рішення про встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України вносяться до Єдиного реєстру осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України. Про прийняте рішення заявник також повідомляється листом Мінреінтеграції. Але для отримання витягу з цього реєстру, який є підставою для реалізації багатьох соціальних гарантій, передбачених законом, заявнику треба окремо звернутись до державного підприємства «Український національний центр розбудови миру», що належить до сфери управління Мінреінтеграції, і чекати на свій витяг ще 30 календарних днів.

За весь час свого існування Комісія не провела аналіз практики застосування законодавства з питань соціального та правового захисту осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, хоча це і визначено як її завдання.

Лише в окремих випадках Комісія звертається із запитом до центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб для отримання інформації, документів та матеріалів, які необхідні для прийняття рішення про встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок російської агресії. Весь тягар збору доказів та відомостей, що підтверджують факт скоєння відносно нього воєнного злочину, покладений на заявника. Таким чином, Комісія ігнорує принцип офіційності, який покликаний гарантувати особі, що суб'єкти владних повноважень зобов'язані встановлювати обставини, що мають значення для вирішення справи, і за необхідності збирати для цього документи та інші докази з власної ініціативи, у тому числі без залучення особи, витребувати документи та відомості, отримувати погодження та висновки, необхідні для вирішення справи.

Окрім того, Комісія жодного разу не заслуховувала пояснення осіб, стосовно яких подані документи та/або відомості та/або свідків, законного представника особи, іншої близької особи, адвоката чи іншого представника заявника, які надали Комісії свідчення, інформацію, відомості, хоча деякі заяви містили таке прохання до Комісії. Згідно з основною ідеєю резолюції Ради Європи (77) 31 «Про захист особи відносно актів адміністративних органів»⁴⁰ – досягнути найвищого можливого ступеня справедливості

у відносинах між адміністрацією та особою – принцип гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні передбачає, зокрема, що відповідній особі надається можливість бути вислуханою під час адміністративної процедури: вона може надати факти та аргументи і там, де це прийнятно, висунути докази. Відповідна особа таким чином матиме змогу взяти участь у процедурі щодо адміністративного акту й захистити свої права, свободи та законні інтереси.

2.2.

ФОРМА ЗАЯВИ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ ПОЗБАВЛЕННЯ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Форма заяви про встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України затверджена наказом Мінреінтеграції від 01.12.2022 № 281 «Про затвердження форм заяв для забезпечення соціального і правового захисту осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» від 01.12.2022 № 281⁴¹.

Заява містить обов'язкові для заповнення графи, а саме: прізвище, ім'я та по-батькові особи, дата позбавлення особистої свободи та дата звільнення (за наявності), а також обставини позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України. Саме з заповненням графи «Обставини позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії» у заявників виникають найбільші труднощі. Органам державної влади слід враховувати, що дана форма заяви призначена для надання відомостей, що пов'язані із душевним болем та стражданнями, спричиненими позбавленням особистої свободи самого заявника або близького члена сім'ї заявника. Оскільки подача заяви є правом заявника, а не обов'язком, то адресатом такого обов'язку є ті суб'єкти владних повноважень, які за законом

уповноважені встановлювати певний стандартизований зміст відповідного виду заяви.

Встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України – комплекс заходів, під час яких Комісія, на підставі отриманої інформації та її аналізу порівнює вчинене щодо особи діяння з вимогами, визначеннями у підпунктах «а» та «б» пункту 2 частини першої статті 2 Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей»⁴², оцінює ймовірність вчинення щодо особи такого діяння та робить висновок, чи поширюється на цю особу сфера дії закону. Тому вважаємо, що з урахуванням принципів належного урядування Мінреінтеграції та/або Комісії необхідно уніфікувати основні вимоги до заяви – значення набору елементів змісту заяви, послідовності їх розташування. Розгляд заяв, безумовно, породжує правові наслідки, однак слід також пам'ятати, що інформація щодо вчинених воєнних злочинів має емоційний, певною мірою суб'єктивний характер, тож допомога заявникам у процесі встановлення факту має бути пріоритетом держави.

На нашу думку, обставинами, якими заявник обґрунтовує свої вимоги, є конкретні юридичні факти, з настанням яких особа може бути визнана такою, що була позбавлена особистої свободи внаслідок збройної агресії. Обставини і їх обґрунтування мають викладатися лаконічно, чітко, зрозуміло, з використанням прийнятої термінології та без ненормативної лексики та/або образливих висловлювань. Обставини, якими заявник обґрунтовує свою заяву, складають підставу для встановлення факту, а тому описані заявником дії (його та агресора) та наслідки цих дій мають перебувати в у нерозривному логічному взаємозв'язку. Відомості, додані документи та інші докази, що зазначаються в заяві або додаються до неї, мають безпосередньо стосуватись позбавлення особистої свободи та або його мотивів. Зі статті 23 Конституції України⁴³ випливає принцип добросовісності, який вимагає від автора заяви здійснювати свої процедурні права без злих намірів, не покладаючи надмірного тягаря на адміністративний орган, а відповідно – на суспільство у цілому. З одного боку, принцип офіційності вимагає від Комісії збирати докази з власної ініціативи, проте, з іншого боку, добросовісна особа у заяві повинна викласти всі відомості про обставини, які, на її думку, є підставою для встановлення факту. Крім того, у разі встановлення факту подання на розгляд Комісії недостовірних відомостей, інформації, документів рішення про встановлення факту має бути скасоване, а надані заявнику грошові кошти повернуті.

Рекомендації щодо відомостей, що мають

міститись у заяві, стосуються в першу чергу на заявників, що були позбавлені особистої свободи внаслідок російської агресії та вже звільнені з неволі поза процедурою взаємних звільнень. Водночас ці рекомендації для осіб, які наразі позбавлені особистої свободи, та членів їх родин, можуть бути орієнтиром щодо змісту заяви з урахуванням того факту, що особа, яка подає заяву стосовно себе, володіє повнотою відомостей стосовно свого затримання та позбавлення волі.

Для встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України в заяві доцільно зазначити такі відомості (за наявності):

- місце роботи або служби позбавленої волі особи із зазначенням посади;
- наявність військової освіти або військового досвіду. У разі участі в АТО, ООС, ТрО та інших формувань інформацію щодо звання, років служби і місця служби, дати звільнення зі служби;
- інформацію про державну або публічну службу, роботу в органах місцевого самоврядування, перебування на виборних посадах, провадження адвокатської, педагогічної діяльності із зазначенням місця та років провадження такої діяльності;
- приналежність до громадських чи політичних рухів, особливо проукраїнського спрямування;
- волонтерську діяльність та її спрямування як

до повномасштабного вторгнення, так і під час активних бойових дій чи окупації;

- наявність близьких членів сім'ї, що на момент позбавлення особистої свободи проходили службу в ЗСУ, органах безпеки та оборони, перебували на керівних посадах в органах державної влади або органах місцевого самоврядування тощо, якщо вважаєте, що наданий факт був підставою для позбавлення особистої свободи;
- точна дата, час, місце, перебіг затримання (варто вказати точну адресу затримання, чи застосовувалась сила під час затримання, чи проводився обшук, що було вилучено, детальну інформацію про злочинців: кількість, імена, посади чи звання, наявність зброї, їх транспортні засоби, фіксування розмов між собою та з керівництвом;
- свідки затримання із зазначенням їхніх імен, номерів телефонів та інших актуальних контактних даних та обставин, які вони можуть засвідчити;
- мотив або причини затримання, офіційні та неофіційні обвинувачення (в чому звинувачували під час позбавлення особистої свободи та під час утримання в неволі, які вимоги висували окупанти як умову звільнення до позбавленої особистої свободи або членів його сім'ї). У разі, якщо РФ або підконтрольній їй органи оголосили обвинувачення або розпочали судові переслідування, надати про це інформацію. За можливості посилати-

ся на «документи», які це підтверджують;

- місце, строк та умови утримання. Інформація може містити відомості щодо застосування фізичної сили чи психологічного насилля, кількості проведених допитів, опису приміщення, в якому утримували особу, наявність нелюдського або такого, що принижує людську гідність поводження, опис підрозділів чи осіб, які проводили допити;
- свідки позбавлення особистої свободи із зазначенням їхніх імен, номерів телефонів та інших актуальних контактних даних та обставин, які вони можуть засвідчити (строків та місця перебування в місцях несвободи);
- обставини/причини звільнення особи та строки і обставини залишення тимчасово окупованої території України або території РФ;
- інформацію про подібні злочини у вашій місцевості із зазначенням імен інших жертв воєнних злочинів;
- завдану матеріальну, моральну, психологічну та фізичну шкоду;
- якщо члени сім'ї здійснювали дії щодо пошуку та звільнення в окупації, вказати, які дії вчинені, чи звертались до органів окупаційної влади, РФ, які саме, який був результат;
- якщо члени сім'ї звертались до міжнародних організацій, зокрема МКЧХ, до правоохоронних органів України, зазначити дати звернен-

ня, перелік органів та результати звернень;

- інформація про кримінальне провадження стосовно факту позбавлення особистої свободи (у разі наявності зазначити номер кримінального провадження, дату реєстрації, статтю Кримінального кодексу України, відповідно до якої відкрито кримінальне провадження, орган досудового розслідування, у якому перебуває кримінальне провадження);
- інформація щодо звернення до інших правоохоронних органів України після звільнення, їх перелік, стадію кримінального провадження та статус у кримінальному провадженні;
- наявні в мережі Інтернет відомості, що підтверджують викладені в заяві обставини із зазначенням посилань та короткого опису.

Важливо!

Якщо людина під впливом катувань/жорстокого поводження заподіяла шкоду інтересам держави, була змушена співпрацювати з ворогом, то відповідно до статті 40 Кримінального кодексу України⁴⁴ особу не притягнуть до відповідальності за співпрацю з

окупантами, при умові, що буде доведено, що особа це робила без власної волі під безпосереднім впливом фізичного примусу. Для застосування статті 40 ККУ необхідна сукупність наступних фактів:

- заподіяння особі болю, нанесення фізичних травм або позбавлення волі з метою примусити її вчинити злочин;
- відсутність у особи реальної можливості самотійно себе захистити або уникнути страждань.

Про наявність таких обставин необхідно повідомити правоохоронні органи.

Саме готовність повідомляти про воєнні злочини у вигляді незаконного позбавлення особистої свободи щодо себе та інших осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії проти України, дає Комісії документальне підтвердження викладених в заяві відомостей. Надання витягів з ЄРДР, постанови про залучення в якості постраждалих, витягів з протоколів опитування, експертних висновків надає підстави вважати дії окупантів щодо позбавлення особи особистої свободи незаконними.

2.3.

ДОДАТКИ ДО ЗАЯВИ

Законом⁴⁵ визначено, що при поданні заяви особою, що провадила діяльність, спрямовану на вираження поглядів, цінностей, позицій щодо відстоювання державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності і недоторканності України, подаються такі документи:

- документи та/або відомості, що підтверджують факт (факти) порушення норм Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року стосовно заявника при його захопленні, незаконному затриманні, незаконному арешті, незаконному триманні або іншим чином незаконному позбавленні особистої свободи державою-агресором, її органами, підрозділами і формуваннями, іншими утвореннями у зв'язку із здійсненням такою особою діяльності, спрямованої на вираження поглядів, цінностей, позицій щодо відстоювання державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності і недоторканності України, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України, а також за здійснювану професійну, громадську, політичну чи правозахисну діяльність, пов'язану з відстоюванням державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності і недоторканності України, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України, захистом прав та свобод осіб, позбавлених особистої свободи через таку діяльність, та про підтвердження дійсно-

сті підстав вважати, що здійснення такої діяльності становило реальну або потенційну небезпеку для незаконного переслідування особи державою-агресором, її органами, підрозділами, формуваннями, іншими утвореннями;

- витяг з Єдиного державного реєстру досудових розслідувань (за наявності кримінального провадження стосовно особи);
- повідомлення органів сил безпеки та сил оборони стосовно особи.

Особи, які перебували в незаконному ув'язненні, подають наступний інформаційний пакет:

- документи та/або відомості, що підтверджують факт та обставини позбавлення особи особистої свободи;
- документи та/або відомості, що підтверджують факт (факти) порушення норм Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року⁴⁶ стосовно заявника при його захопленні, незаконному затриманні, незаконному арешті, незаконному триманні або іншим чином незаконному позбавленні особистої свободи державою-агресором, її органами, підрозділами і формуваннями, іншими утвореннями з явною або прихованою метою спонукання України, іншої держави, державного органу, організації, у тому числі

міжнародної, юридичних або фізичних осіб до дій або утримання від здійснення дій як умови звільнення громадянина України;

- витяг з Єдиного державного реєстру досудових розслідувань (за наявності кримінального провадження стосовно особи);
- повідомлення органів сил безпеки та сил оборони стосовно особи.

Такі формулювання закону окрім того, що є складними і неясними для заявників, містять ряд вад юридичної техніки. Так, особам, які були в неволі за проукраїнську діяльність, чомусь не треба подавати документи та/або відомості, що підтверджують факт та обставини позбавлення особи особистої свободи, на відміну від заручників; формулювання «витяг з Єдиного державного реєстру досудових розслідувань за наявності кримінального провадження стосовно особи» не передбачений Кримінально-процесуальним кодексом України. Кримінальна процесуальна характеристика будь-якого учасника кримінального провадження передбачає визначення поняття такого учасника кримінального провадження, підстав його участі, його процесуальний статус, час під час якого особа перебуває у відповідному стані. Тож формулювання «витяг стосовно особи» можна тлумачити як витяг, за яким позбавлений особистої свободи може мати будь який статус, або ж витяг стосується заявника – члена сім'ї позбавленого волі. Окрім того, жодним чином не конкретизовано правова кваліфікація кримінального правопорушення,

щодо факту здійснення якого розпочате досудове розслідування.

Законом⁴⁷ визначено, що Комісією під час розгляду заяви беруться до уваги:

- інформація, відомості та/або дані, надані особою (заявником), її законним представником, іншою близькою особою, адвокатом чи іншим представником заявника за договором;
- документи (довідки) щодо достовірності відомостей (інформації), наведених особою та/або стосовно особи, надані центральними і місцевими органами виконавчої влади, іншими державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами на запит Комісії;
- рішення з відповідних питань міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною;
- інша інформація, надана чи оприлюднена міжнародними, правозахисними та іншими організаціями.

На жаль, Комісія не заслуховує пояснення осіб, стосовно яких подані документи та/або відомості, та/або свідків, законного представника особи, іншої близької особи, адвоката чи іншого представника заявника, які надали Комісії свідчення, інформацію, відомості.

Знову ж таки, чинна редакція Закону не відповідає реальним обставинам позбавлення особистої свободи громадян України після

початку повномасштабного вторгнення. Жодної можливості отримати документи щодо незаконного затримання/арешту/обшуку у позбавлених волі на окупованій території немає, як і скористатись правничою допомогою, оскаржити своє позбавлення волі, оскільки нерідко воно відбувається без висунення будь-яких офіційних звинувачень, а ув'язнених утримують не в СІЗО, а в підвалах, ямах і технічних, не обладнаних приміщеннях, в нелюдських умовах.

На основі власного досвіду консультування заявників, а також даних, отриманих в інтерв'ю та через відповіді на запити до державних органів, членів Комісії, надаємо невичерпний перелік документів та відомостей, що можуть бути додані до заяви.

Підготовка до формування додатків до заяви має починатись із письмового звернення до уповноважених органів та отримання письмових (в тому числі електронних документів) відповідей. Оскільки закон не містить вичерпного переліку документів та відомостей, які може надавати заявник, то доречно надавати будь-які відомості, які підтверджують викладені в заяві обставини та стосуються позбавлення особистої свободи:

1. Звернутись до Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими. У разі, якщо викрали члена сім'ї – подати заяву про викрадення і позбавлення волі, зареєструвавшись в особистому кабінеті – <https://cabinet.koordshtab.gov.ua/>. У разі, якщо до повернення з неволі особи особи-

стий кабінет не створений, радимо звільненій особі заповнити анкету для звільнених – https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfgYlixhCt965EdCCvFP-cMq737JQO9_ALvv3Y0wwclaetdXQ/viewform. Для отримання повної інформації щодо місця перебування, строку ув'язнення та інших обставин необхідно звернутись до Координаційного штабу з письмовою заявою.

2. Звернутись до Національної поліції України з письмовою заявою про викрадення та позбавлення особистої свободи у зв'язку зі збройною агресією проти України. Бажано, щоб правова кваліфікації правопорушення була за статтею 438 КК України («Порушення законів та звичаїв війни»).

3. Після звернення до поліції та отримання витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань у випадку, якщо особа вже звільнена з неволі, радимо продовжувати співпрацю зі слідством та отримати статус постраждалого, який надається виключно за бажанням особи. Тож як додатки до заяви, окрім витягу з ЄРДР, ви можете надати постанову про залучення у якості потерпілого та витяг з протоколу допиту. Наразі для тих, хто звільнився самостійно, це ледь не єдині обов'язкові документи, які враховуються Комісією при розгляді заяви. За їх відсутності у більшості випадків слідує відмова навіть за наявності інших відомостей.

4. У випадку, якщо у справі, де позбавлений волі є потерпілою особою, вже закінчилось

досудове провадження, необхідно надати наявні документи, які свідчать про розгляд справи в суді (ухвали, рішення).

5. Документи про стан здоров'я позбавленого особистої свободи. У випадку, якщо до заявника в неволі застосовували тортури, нелюдське поводження, і це вплинуло на стан здоров'я, це необхідно якнайшвидше зафіксувати, звернувшись до медичного закладу. Документом, що може підтвердити погіршення здоров'я внаслідок ув'язнення (причинно-наслідковий зв'язок), може бути як висновок (акт) судово-медичної експертизи, складений в межах кримінального провадження, так і акти МСЕК, ЛКК. У випадку надання медичних документів доцільно надавати відомості про стан здоров'я до ув'язнення, щоб показати, які саме проблеми зі здоров'ям виникли внаслідок ув'язнення.
6. Відповіді Національного інформаційного бюро (ДП Український національний центр розбудови миру). Відповідно до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року, мета Національного інформаційного бюро полягає в тому, щоб держави забезпечили облік захищених осіб (які належать до супротивної сторони міжнародного збройного конфлікту), які опинилися в їхніх руках, запобігали їх зникненню та повідомляли сім'ям про їхню долю. Завдання НІБ полягає в тому, щоб збирати, централізовувати певну інформацію про захищених осіб, які опинилися в руках цієї сторони, та передавати цю інформацію супротивній стороні через Центральне

агентство з розшуку Міжнародного комітету Червоного Хреста, що виступає в якості нейтрального посередника. Актуальну інформацію, що міститься в НІБ щодо особи позбавленої особистої свободи, можна отримати за запитом. Інформація на запит надається у формі виписки.

7. Відповіді Об'єднаного центру з координації пошуку та звільнення військовополонених, незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України Служби безпеки України. Об'єднаний центр створює та веде облік осіб, які незаконно позбавлені волі, координує заходи, які здійснюються за участю Служби безпеки України, Міністерства оборони України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, а також (за згодою) громадських об'єднань та окремих осіб щодо звільнення незаконно позбавлених волі осіб, а також взаємодіє з членами їхніх сімей, близькими родичами. За запитом надає наявну інформацію щодо строку та місця утримання позбавленої особистої свободи особи.
8. Документи Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків Офісу Генпрокурора. На запит можуть надати інформацію про стан досудового розслідування та судового розгляду в обсязі, визначеному кримінальним процесуальним законодавством. Консультативну підтримку щодо прав у кримі-

нальному провадженні.

9. Відповіді Міжнародного комітету Червоного Хреста. Можуть надаватись через НІБ.
10. Звернутися до робочої групи ООН з питань насильницьких та недобровільних зникнень. Робоча група допомагає сім'ям дізнатися про долю або місце перебування членів їхніх сімей. Робоча група отримує, розглядає та передає державам повідомлення про насильницькі зникнення, подані родичами або правозахисними організаціями, з вимогою провести розслідування та пошуки і повідомити про результати. Звернутись можна, заповнивши та надіславши формуляр <https://koordshtab.gov.ua/contact-un>.
11. Листи уповноваженого Верховної ради України з прав людини. Питання захисту прав осіб, постраждалих від збройної агресії проти України, є одним із стрижневих напрямків діяльності Омбудсмена. Тож офіс може володіти великим масивом інформації про незаконно позбавлену свободи особу та надавати розгорнуті детальні відповіді на запити заявників.
12. Відповіді обласних військових державних адміністрацій. У разі, якщо рідні, знайомі викраденої та позбавленої особистої свободи особи, свідки викрадення звертались на гарячу лінію державної адміністрації щодо факту насильницького зникнення, таке звернення зафіксоване, і у разі письмового запиту адміністрація надасть повну інформацію, що була у зверненні, а саме: дату позбав-
- лення волі, особу викраденого, обставини позбавлення волі.
13. Фото, відеоматеріали та інші матеріали, поширені в мас-медіа або соціальних мережах, що підтверджують утримання осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, в місцях несвободи, їх затримання тощо. Це можуть бути як матеріали українських ЗМІ, так і пропагандистських каналів і телеграм-каналів, на яких часто міститься відео викрадення українських громадян на окупованих територіях. В тексті заяви варто надати посилання на першоджерело – ресурс, який опублікував фото або відео вперше, а як додаток до заяви надати роздруковані скріншоти матеріалів ЗМІ, на які надані посилання.
14. Документи, що підтверджують попередню участь особи в АТО, ООС. Якщо особа на час викрадення/затримання мала статус цивільної особи, але попередньо брала участь у відстоюванні державного суверенітету, і є підстави вважати, що це могло бути підставою позбавлення волі.
15. Документи, що підтверджують участь в АТО, ООС, приналежність до ЗСУ (ТрО) близьких членів сім'ї позбавленого особистої свободи (якщо є підстави вважати, що це могло стати підставою позбавлення особистої свободи).
16. Письмові свідчення свідків затримання і утримання в неволі. Свідчення мінімум 2-х свідків щодо факту затримання осіб, позбав-

лених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та свідчення свідків щодо перебування осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, в місцях несвободи (колишні військовополонені/цивільні заручники тощо). У свідченні має бути зазначена інформація, що однозначно ідентифікує особу, яка надає свідчення, та особу, щодо якої свідчать, опис подій, які свідок бачив на власні очі та які готовий підтвердити. Свідчення обов'язково мають містити дату і підпис свідка.

- 17. Афідетив (письмова заява про наявність або відсутність певних фактів (подій), які мають юридичне значення), листи від адвоката, що надавав правничу допомогу особі, позбавленій особистої свободи.
- 18. Копії відповідей від міжнародних судових, моніторингових, гуманітарних організацій (Європейський суд з прав людини, ООН, ОБСЄ, інше).
- 19. В деяких випадках в розпорядженні заявників є письмові повідомлення про підозру Служби безпеки України, винесені особам, що обґрунтовано у вчиненні кримінальних правопорушень, що полягають, зокрема, у добровільному зайнятті посади в незаконних правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території та ч. 1 ст. 111-2 КК України – умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво) та окупаційній адміністрації держави агресора шляхом реалізації чи підтримки рішень та дій

держави-агресора та окупаційної адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України. В частині «фактичні обставини кримінального правопорушення» може міститись інформація щодо місця, строку та поіменного переліку осіб, що були незаконно позбавлені особистої свободи на участі і сприянні особи, якій оголошується підозра.

- 20. Офіційні листи державних органів Російської Федерації, що підтверджують утримання в місцях несвободи, наприклад від військової прокуратури РФ, уповноваженої з прав людини в РФ. Інформація з будь-яких офіційних джерел РФ, наприклад роздруківки з сайтів судових засідань, що містять інформацію щодо судового розгляду справи щодо позбавленого особистої свободи, або довідки органів прокуратури Росії про те, що ці органи не мають претензій до людини. Відомі факти видачі таких довідок при звільненні.
- 21. Підтвердження утримання в місцях несвободи осіб від окупаційної адміністрації Російської Федерації, відповідальної за управління на тимчасово окупованих територіях України. Існує загальна презумпція невизнання цих документів, окрім передбаченої Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»⁴⁸ можливості використання актів народження та смерті, укладання (розірвання) шлюбу на підставі документів, отриманих від окупаційної влади. Натомість до вказаних правовідносин застосуванню підлягають так звані «намібійські

винятки» Міжнародного суду ООН: документи, видані окупаційною владою, повинні визнаватися, якщо їх невизнання веде за собою серйозні порушення або обмеження прав громадян. Тож документи беруться до уваги Комісією.

22. Акт про нещасний випадок або лист роботодавця про викрадення працівника з робочого місця/під час виконання трудових обов'язків.

23. Документи, що підтверджують громадську/волонтерську діяльність у випадку її провадження, інформація щодо спрямування громадської діяльності (подяки, відзнаки, листи від ГО про членство).

24. Документи, що підтверджують політичну чи правозахисну діяльність позбавленого особистої свободи у випадку її провадження.

25. Документи та відомості, надані правозахисними, громадськими, волонтерськими організаціями (в тому числі російськими), що здійснюють діяльність у сфері захисту прав людини та опікуються особами, позбавленими особистої свободи внаслідок збройної

агресії проти України, документують факти та злочини збройної агресії проти України, здійснюють пошукову діяльність та володіють інформацією щодо позбавленої особистої свободи особи.

26. Документи, що підтверджують наявність у заявника інших статусів, пов'язаних зі збройною агресією проти України:

- довідка внутрішньо переміщеної особи;
- довідка про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми;
- довідка про встановлення статусу потерпілого від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом;

27. Інші документи, які слугують засобами доказування відповідних фактів, що мають значення для прийняття рішення в справі. Якщо заявник знає про наявність підтверджуючих документів у того чи іншого органу, організації, але з якоїсь причини не може їх самостійно отримати, про це доцільно зазначити в тексті заяви.

2.4.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПРИЙНЯТЕ КОМІСІЄЮ РІШЕННЯ. ОСКАРЖЕННЯ ПРИЙНЯТОГО КОМІСІЄЮ РІШЕННЯ. МОЖЛИВІСТЬ ПОВТОРНОГО ЗВЕРНЕННЯ

Відповідно до закону, прийняті Комісією рішення про непідтвердження факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України оформлюються протоколом, який підписується головою, заступником голови, секретарем та всіма членами Комісії, які брали участь у засіданні. Також рішення вносяться/довносяться до Єдиного реєстру осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

На практиці про прийняте рішення заявник інформується листом Мінреінтеграції наступного змісту:

«Відповідно до пункту 7 Положення про Комісію з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України (далі – Комісія), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15.11.2022 № 1281 , рішення про встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більше половини присутніх на засіданні членів Комісії. У разі відсутності достатньої кількості голосів факт

позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України вважається невстановленим.

Комісією на засіданні 17.05.2024 за результатами розгляду Вашої заяви від 25.01.2024 прийнято рішення про непідтвердження факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України стосовно (ПІБ), у зв'язку з тим, що рішення про встановлення зазначеного факту не набрало достатньої кількості голосів.

У разі наявності додаткових відомостей або документів, що підтверджують факт та обставини позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, Ви можете повторно звернутись до Комісії».

Закон «Про адміністративну процедуру»⁵⁰ (далі – ЗАП) набрав чинності 15 грудня 2023 року. До цього часу органи державної влади мали привести законодавство у відповідність до норм Закону. Діяльність Комісії з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи, відповідно до вимог закону, базується на Конституції та законах України (ст. 1 Закону № 2010-IX⁵¹ та п. 2 Положення про Комісію з питань встановлення факту

позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України). Таким чином, діяльність вказаної Комісії є такою, що підпадає під визначення адміністративного органу, рішення вказаної Комісії носять характер адміністративного акту. Частина 2 ст. 1 ЗАП встановлює вичерпний перелік правовідносин, на які цей закон не поширює свою дію, і правовідносини з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи не належать до цих виключень. Стаття 19 Конституції України⁵² передбачає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Відповідно до прикінцевих та перехідних положень ЗАП до приведення законодавчих актів у відповідність із цим Законом, вони застосовуються в частині, що не суперечить принципам цього Закону. Ані Законом № 2010-IX, ані Положенням про Комісію з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України не встановлені: строки розгляду заяви, форма і зміст адміністративного акту – рішення Комісії, порядок особистої участі особи у засіданні, процедури адміністративного оскарження та інші процедурні питання, тому Комісія з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України під час процедури прийняття рішення має керуватись ЗАП.

Окрім того, пункт 3 статті 3 Закону «Про

адміністративні послуги»⁵³ встановлює, що до адміністративних послуг також прирівнюється надання органом виконавчої влади, іншим державним органом, органом влади Автономної Республіки Крим, органом місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами, державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації витягів та виписок із реєстрів, довідок, копій, дублікатів документів та інші передбачені законом дії, у результаті яких суб'єкту звернення надається або підтверджується певний юридичний статус та/або факт, що також вказує, що встановлення факту позбавлення особи особистої свободи є адміністративною послугою. (Ідентифікатор послуги на порталі Дія – 02489 <https://guide.diia.gov.ua/view/vyznannia-osoby-takoiu-shcho-bula-pozbavlena-svobody-vnaslidok-zbroinoi-ahresii-rosiiskoi-federatsii-proti-ukrainy-3b62872f-cd16-459f-a7ea-67d4bec71635>).

ЗАП містить вимоги до оформлення та змісту адміністративного акту – рішення Комісії. Розгляд та вирішення адміністративної справи, а саме поданої заяви та документів, завершується шляхом прийняття адміністративного акту. Адміністративний акт – рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняті адміністративним органом для вирішення конкретної справи та спрямовані на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи. Форма адміністративного акту за загальним правилом є письмовою. Адміністративний акт повинен мати наступну структуру: вступна,

мотивувальна, резолютивна та заключна частини.

У вступній частині зазначаються обов'язкові реквізити та контактні дані. Мотивувальна частина акту є принциповою саме для негативних рішень. Оскільки мотивування (обґрунтування) адміністративного акту в письмовій формі повинно забезпечувати особі можливість правильно її зрозуміти та реалізувати право на оскарження адміністративного акту. Відсутність в адміністративному акті мотивувальної частини у випадку, якщо, відповідно до цього Закону, вона є обов'язковою, є підставою для скасування такого акту. У резолютивній частині адміністративного акту зазначається суть прийнятого за результатами розгляду справи рішення. Для процедури оскарження рішення є важливі вимоги до заключної частини, адже в ній мають бути викладені строк набрання актом чинності та спосіб визначення такого строку; порядок і строки його оскарження (в т. ч. найменування та місцезнаходження адміністративного органу, який є суб'єктом розгляду скарги; вид суду, до якого можна подати позов).

Отже з наведеного можемо зробити висновок, що рішення органу, що приймав рішення – Комісії, – заявнику не надається. Мотиви відмови у встановленні факту позбавлення особистої свободи не зазначаються, як і порядок його оскарження, що саме по собі є порушенням прав заявників зі сторони Комісії і Мінреінтеграції.

Відповідно до презумпції правомірності правового акту, адміністративний акт вважається правомірним, якщо він не оспорується. Право на оскарження є диспозитивним правом особи, тобто вона його реалізує, вільно визначаючи потребу звертатись за захистом своїх порушених прав, вирішує форму і механізм захисту.

Пунктом 10 статті 4 Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей»⁵⁴ передбачено, що рішення Комісії про непідтвердження факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України може бути оскаржено в судовому порядку.

Обравши судовий порядок оскарження рішення, заявник при зверненні до адміністративного суду може покладатись на норму адміністративного судочинства, відповідно до якої, в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача (ст. 77 КАСУ⁵⁵). Отже, довести правомірність відмови має саме Комісія (її представник).

З аналізу судової практики нами виявлено, що у всіх випадках звернення адміністративні суди дають правову оцінку порядку розгляду заяв і зазначають, зокрема, що під час розгляду

поданої позивачем до відповідача заяви останнім приймається рішення у вигляді протоколу ДСК засідання Комісії з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії. Заявнику надається лише лист Мінреінтеграції, де вказано про те, що рішення про встановлення зазначеного факту не набрало достатньої кількості голосів.

Суд зазначає, що відсутність достатньої кількості голосів є результатом голосування, а не правовою підставою для прийняття рішення про непідтвердження факту. Крім цього, суд зазначає, що здійснення розгляду поданої особою заяви передбачає надання оцінки поданим доказам та повідомленим обставинам. Вказане, на переконання суду, свідчить про не здійснення відповідачем належного розгляду заяви та доданих до неї доказів, та як наслідок свідчить про порушення відповідачем порядку та процедури проведення розгляду такої заяви.

При цьому суд констатує наявність дискреційних повноважень комісії щодо прийняття того чи іншого рішення, але зазначає, що дискреція не дає підстав для недотримання порядку прийняття того чи іншого рішення та не надає суб'єкту владних повноважень можливості приймати рішення не у спосіб, визначений законодавством, та без дотримання встановленого порядку. У всіх випадках доходить висновку, що Комісією не було здійснено належного та повного розгляду заяв позивача у встановленому законодавством порядку, що в свою чергу призвело до

прийняття протиправного рішення Комісії, у зв'язку з чим вони були скасовані.

На жаль, протиправні дії Комісії та їх подальше судове оскарження забирають дорогоцінний час заявників. Час, протягом якого вони б або вже могли отримувати державну допомогу та відновлюватись після пережитої неволі, або у разі вмотивованої відмови могли б врахувати обґрунтування Комісії, виправити вказані недоліки заяви і подати її повторно.

Таким чином, повторне звернення до Комісії також не є дієвим методом для належного вирішення питання встановлення факту, оскільки за відсутності будь-якого обґрунтування прийнятого комісією рішення заявник не має інформації про те, які саме додаткові відомості або документи має подати, тобто що саме вони повинні підтверджувати (подію, контекст, порушення прав тощо), та/або в чому саме полягають недоліки раніше поданих документів. За умови будь-яких офіційних роз'яснень, комунікації зі сторони Комісії заявнику доводиться вгадувати настрої та побажання членів Комісії, знову і знову подаючи документи і відомості навмання, або ж відмовитись від гарантованого державою соціального захисту.

Адміністративне оскарження неправомірного рішення законом не передбачене, оскільки в законі не визначено орган, до якого могла б подаватись така скарга. Але бездіяльність Комісії може бути оскаржена до Омбудсмена.

Стаття 40 Конституції України⁵⁶ гарантує право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Стаття 55 Конституції України⁵⁷ закріплює право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб, а також право на звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Отже, як Конституцією України, так і Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» визначений важливий механізм позасудового захисту прав громадянина як парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного. Сферою застосування цього Закону були визначені відносини, що виникають під час реалізації прав і свобод людини й громадянина безпосередньо в сфері адміністративно-правових відносин. Відповідно до п. 10 частини 1 статті 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»⁵⁸, Уповноважений має право з метою захисту прав і свобод людини й громадянина особисто або через свого представника в установленому законом порядку: перевіряти стан додержання встановлених прав і свобод людини й громадянина відповідними державними органами; направляти у відповідні органи акти реагування Уповноваженого в разі виявлення порушень прав і свобод людини й

громадянина для вжиття цими органами заходів з метою захисту прав і свобод людини й громадянина особисто або через свого представника в установленому законом порядку звертатися до суду про захист прав і свобод осіб; здійснювати інші повноваження, визначені законом. Як вбачається із вказаного Закону, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини має досить широкі повноваження із захисту прав і свобод заявників, особливо зважаючи на наявність представника Омбудсмена в комісії.

Реалізувати своє право на здійснення захисту своїх прав і свобод та задоволення соціальних та інших інтересів громадяни України мають право через надану ст. 36 Конституції України свободу об'єднання в громадські організації. Відповідно до ч. 3 ст. 3 Закону № 2010-IX⁵⁹, до складу Комісії входять представники від громадських об'єднань, у тому числі міжнародних, що здійснюють діяльність у сфері захисту прав людини та опікуються особами, позбавленими особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, документують факти та злочини збройної агресії проти України, здійснюють пошукову діяльність (не більше п'яти осіб). Наразі до складу комісії входять 4 представники громадських організацій. Не всі з цих організацій системно здійснюють захист прав та надання всебічної допомоги людям, що пережили незаконне ув'язнення та катування. Решта організацій зосереджені на моніторингу, документуванні воєнних злочинів, адвокації, але не здійснюють безпосереднього захисту прав на соціальну допомогу незаконно позбавлених особистої свободи.

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

РЕКОМЕНДАЦІЇ

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

1. Центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованих територій України, ініціювати внесення змін до ст. 2 Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» в частині розширення сфери дії закону на всіх цивільних громадян України, які незаконно позбавлені особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України”.
2. Мінреінтеграції (Міністерство національної єдності) удосконалити політику щодо комунікації теми допомоги постраждалим від збройної агресії проти України. Інформація, яка надається постраждалим, має бути зрозумілою та предметною для людей, які не мають юридичної освіти. Зокрема, запровадити гарячу лінію з консультування заявників. Цитування закону непродуктивне. Відсутність ефективної комунікації створює недовіру до держави.
3. Мінреінтеграції (Міністерство національної єдності) розробити та затвердити нову форму заяви про встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок російської агресії проти України, яка передбачатиме заповнення граф з обов’язковою інформацією, яка необхідна Комісії для прийняття рішення. Розробити та оприлюднити інструкції з заповнення заяви.
4. Мінреінтеграції (Міністерство національної єдності) привести Положення про Комісію з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2022 р. № 1281, у відповідність до норм чинного закону «Про адміністративну процедуру», що усуне колізії між нормативними актами, а також наблизить законодавство України до стандартів країн Європейського Союзу, де діють уніфіковані правила адміністративних процедур. Зокрема включити:
 - точні і розумні строки розгляду заяв;
 - заслуховування заявників та їхніх представників, які бажають бути заслуханими;
 - забезпечення найбільшого сприяння у зборі необхідних документів для розгляду заяви заявника.
5. Мінреінтеграції (Міністерство національної єдності) надавати особам, щодо яких встановлений факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, разом з позитивним рішенням витяг з Єдиного реєстру осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.
6. Комісії з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України провести аналіз практики застосування законодавства з питань соціального та правового захисту

осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та опублікувати його результати для громадськості.

7. Комісії з питань встановлення факту позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України приймати обґрунтовані рішення та у разі непідтвердження факту незаконного позбавлення волі надавати заявнику мотивовану відповідь з інформацією про те, які саме додаткові відомості або документи він має подати, тобто що саме він повинен підтверджувати (подію, контекст, порушення прав тощо), та/або в чому саме полягають вади раніше поданих документів.

8. Координаційному штабу з питань поводження з військовополоненим розробити порядок, за яким особа, яка була позбавлена особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України та була звільнена не в результаті взаємних звільнень, могла б звернутися до Координаційного штабу або регіонального його представництва та за спрощеною процедурою, на рівні з особами, що були звільнені в результаті взаємних звільнень, відновити документи, що посвідчують особу, отримати медичну допомогу, психологічну підтримку, сприяння у встановленні факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Резолюція 2573 (2024) «Зниклі безвісти, військовополонені та цивільні особи, які перебувають у полоні внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України» від 2 жовтня 2024 року.
URL:<https://umoloda.kyiv.ua/number/0/180/185878>.
2. Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січня 2022 року № 2010-IX із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 та № 3181-IX від 29.06.2023.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20?find=1&text=%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80#w1_1,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3022-20#n380>,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3181-20#n3>.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР.
URL:<https://constitution.in.ua/articles/40/>.
4. Європейська конвенція з прав людини. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та протоколи до неї від 04.11.1950 № ETS N 005.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
5. Концепція вдосконалення національної системи засобів правового захисту та підтримки постраждалих внаслідок збройної агресії проти України Офісу уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
URL:<https://bit.ly/3WbMI74>.
6. Про затвердження Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора: постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 441.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2022-%D0%BF#n5>.
7. Правозахисний клуб «Повернення поза обміном: як захистити права самостійно звільнених з неволі РФ».
URL:<https://www.relativespp.org/article/pravozahisniy-klub-povernennya-poz-obminom-yak-zvільnених-z-nevoli-rf>.
8. Про адміністративну процедуру: Закон України від 14 травня 2020 року № 3475.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
9. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовтня 1996 року № 393/96-ВР.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
10. Деякі питання виконання Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей»: постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2022 р. № 1281 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1182 від 10.11.2023.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1281-2022-%D0%BF#Text>,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1182-202>

3-%D0%BF#n2.

11. Про затвердження Порядку проведення відновлювальних (постізоляційних, реінтеграційних) заходів, заходів з адаптації, підтримки (супроводу) осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення: постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 2024 р. № 296.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/296-2024-%D0%BF#Text>.
12. Деякі питання здійснення першочергових заходів із забезпечення соціального захисту звільнених осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 р. № 1210.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1210-2022-%D0%BF#Text>.
13. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 505 від 29.04.2022, № 551 від 29.04.2022, № 700 від 14.06.2022, № 951 від 22.07.2022, № 1257 від 08.11.2022, № 187 від 03.03.2023, № 416 від 28.04.2023 та № 1256 від 01.12.2023.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.
14. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на здійснення заходів щодо соціального і правового захисту осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, членів їхніх сімей, заходів з реінтеграції населення тимчасово окупованих територій, виплати державних стипендій імені Левка Лук'яненка: постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 року № 328.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2018-%D0%BF#Text>.
15. Про визначення державного підприємства, яке виконує функції Національного інформаційного бюро: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 228-р.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2022-%D1%80#Text>.
16. Про затвердження форм заяв для забезпечення соціального і правового захисту осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 01 грудня 2022 р. № 281.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-22#Text>.
17. Про затвердження форми виписки з Єдиного реєстру осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України: наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 15 лютого 2023 № 51.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0401-23#n6>.
18. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: <https://t.me/c/1710844428/89>.

19. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 року.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text.
20. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 року.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text.
21. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153.
22. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
23. Європейська конвенція з прав людини. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та протоколи до неї від 04.11.1950 № ETS N 005.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
24. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
25. Про затвердження Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора: постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 441.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2022-%D0%BF#Text>.
26. Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими: постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 257 із змінами, внесені згідно з Постановами КМУ № 441 від 12.04.2022, № 633 від 28.05.2022, № 208 від 27.02.2024 та № 1284 від 08.11.2024.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-%D0%BF#Text>,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2022-%D0%BF#n2>,
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1284-2024-%D0%BF#n10>.
27. Про затвердження Порядку проведення відновлювальних (постізоляційних, реінтеграційних) заходів, заходів з адаптації, підтримки (супроводу) осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення: постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 2024 р. № 296.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/296-2024-%D0%BF#Text>.
28. Деякі питання здійснення першочергових заходів із забезпечення соціального захисту звільнених осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 року № 1210.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1210-2022-%D0%BF#Text>.
29. Рада Європи. Резолюція (77) 31 Комітету міністрів державам – членам про захист особи відносно актів адміністративних органів від 28.09.77 р. // Ліга: Закон:

- комп'ютер.-прав. система / Всеукр. мережа розповсюдження прав. інф. Версія 8.2.3. – Київ, 2012.
- 30.** Про затвердження форм заяв для забезпечення соціального і правового захисту осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 01 грудня 2022 р. № 281.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-22#Text>.
- 31.** Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
- 32.** Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.
- 33.** Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.
- 34.** Кодекс адміністративного судочинства України.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
- 35.** Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
- 36.** Закон України «Про адміністративну процедуру», що саме змінилося для громадян – пояснює Міністерство юстиції України. Судова влада України.
URL:<https://court.gov.ua/archive/1596693/>.
- 37.** Слово національної школи суддів України. Фахове загальнодержавне науково-практичне та науково-методичне юридичне видання.
URL:https://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2024_1_46/01_46_2024-slovo.pdf.
- 38.** Ситников О. Ф. Досудова форма вирішення публічно-правового спору як ефективний засіб захисту прав, свобод та інтересів особи і способи щодо її вдосконалення. Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал. 2024. Вип. 2 (15).
URL:<https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/222/222>.
- 39.** Рішення № 120212625, 05.07.2024, Запорізький окружний адміністративний суд.
URL:<https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/120212625/>.

ВИНОСКИ

- ¹ Резолюція 2573 (2024) «Зниклі безвісти, військовополонені та цивільні особи, які перебувають у полоні внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України» від 2 жовтня 2024 року.
URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/180/185878>.
- ² Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січня 2022 року № 2010-IX із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 та № 3181-IX від 29.06.2023.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20?find=1&text=%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80#w1_1.
- ³ Конституція України від 28 червня 1996 року № 254 к/96-ВР. URL: <https://constitution.in.ua/articles/40/>.
- ⁴ Європейська конвенція з прав людини. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та протоколи до неї від 04.11.1950 № ETS N 005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
- ⁵ Концепція вдосконалення національної системи засобів правового захисту та підтримки постраждалих внаслідок збройної агресії проти України Офісу уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://bit.ly/3WbMI74>.
- ⁶ Про затвердження Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора: постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 441.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2022-%D0%BF#n5>.
- ⁷ Правозахисний клуб «Повернення поза обміном: як захистити права самостійно звільнених з неволі РФ». URL: <https://www.relativespp.org/article/pravozahisniy-klub-povernennya-poz-obminom-yak-zahistiti-prava-samostiyno-zvilnenih-z-nevoli-rf>.
- ⁸ Конституція України від 28 червня 1996 року № 254 к/96-ВР. URL: <https://constitution.in.ua/articles/40/>.
- ⁹ Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січня 2022 року № 2010-IX із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 та № 3181-IX від 29.06.2023.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20?find=1&text=%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80#w1_1.
- ¹⁰ Про адміністративну процедуру: Закон України від 14 травня 2020 року № 3475.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
- ¹¹ Про звернення громадян: Закон України від 02 жовтня 1996 року № 393/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- ¹² Деякі питання виконання Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей»: постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2022 р. № 1281 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1182 від 10.11.2023.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1281-2022-%D0%BF#Text>.
- ¹³ Про затвердження Порядку проведення відновлювальних (постізоляційних, реінтеграційних) заходів, заходів з адаптації, підтримки (супроводу) осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення: постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 2024 р. № 296.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/296-2024-%D0%BF#Text>.
- ¹⁴ Деякі питання здійснення першочергових заходів із забезпечення соціального захисту звільнених осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 р. № 1210.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1210-2022-%D0%BF#Text>.
- ¹⁵ Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326 із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 505 від 29.04.2022, № 551 від 29.04.2022, № 700 від 14.06.2022, № 951 від 22.07.2022, № 1257 від 08.11.2022, № 187 від 03.03.2023, № 416 від

- 28.04.2023 та № 1256 від 01.12.2023.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.
- 16 Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на здійснення заходів щодо соціального і правового захисту осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особи свободи внаслідок збройної агресії проти України, членів їхніх сімей, заходів з реінтеграції населення тимчасово окупованих територій, виплати державних стипендій імені Левка Лук'яненка: постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 року № 328.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2018-%D0%BF#Text>.
- 17 Про визначення державного підприємства, яке виконує функції Національного інформаційного бюро: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 228-р.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2022-%D1%80#Text>.
- 18 Про затвердження форм заяв для забезпечення соціального і правового захисту осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особи свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 01 грудня 2022 р. № 281.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-22#Text>.
- 19 Про затвердження форми виписки з Єдиного реєстру осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особи свободи внаслідок збройної агресії проти України: наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 15 лютого 2023 № 51.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0401-23#n6>.
- 20 Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особи свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січня 2022 року № 2010-IX із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 та № 3181-IX від 29.06.2023.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20?find=1&ext=%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80#w1_1.
- 21 Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року.
URL:<https://t.me/c/1710844428/89>.
- 22 Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особи свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січня 2022 року № 2010-IX із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 та № 3181-IX від 29.06.2023.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20?find=1&ext=%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80#w1_1.
- 23 Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року.
URL:<https://t.me/c/1710844428/89>.
- 24 Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 року.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text.
- 25 Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 року.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text.
- 26 Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153.
- 27 Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особи свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січня 2022 року № 2010-IX із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 та № 3181-IX від 29.06.2023.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20?find=1&ext=%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80#w1_1.
- 28 Міжнародний пакт про громадянські і політичні права.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
- 29 Європейська конвенція з прав людини. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та протоколи до неї від Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
- 30 Конституція України від 28 червня 1996 року № 254 к/96-ВР. URL:<https://constitution.in.ua/articles/40/>.
- 31 Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особи свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січня 2022 року № 2010-IX із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 та № 3181-IX від 29.06.2023.

- URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20?find=1&ext=%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80#w1_1.
- 32 Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
- 33 Про затвердження Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора: постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 441. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2022-%D0%BF#Text>.
- 34 Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими: постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 257 із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 441 від 12.04.2022, № 633 від 28.05.2022, № 208 від 27.02.2024 та № 1284 від 08.11.2024. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-%D0%BF#Text>.
- 35 Про затвердження Порядку проведення відновлювальних (постізоляційних, реінтеграційних) заходів, заходів з адаптації, підтримки (супроводу) осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення: постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 2024 р. № 296. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/296-2024-%D0%BF#Text>.
- 36 Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січня 2022 року № 2010-IX із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 та № 3181-IX від 29.06.2023. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20?find=1&ext=%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80#w1_1.
- 37 Про затвердження Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора: постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 441. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2022-%D0%BF#Text>.
- 38 Деякі питання здійснення першочергових заходів із забезпечення соціального захисту звільнених осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2022 року № 1210. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1210-2022-%D0%BF#Text>.
- 39 Правозахисний клуб «Повернення поза обміном: як захистити права самостійно звільнених з неволі РФ». URL:<https://www.relativespp.org/article/pravozahisniy-kлуб-povernennya-poz-obminom-yak-zahistiti-prava-samoino-zvilenih-z-nevoli-rf>.
- 40 Рада Європи. Резолюція (77) 31 Комітету міністрів державам-членам про захист особи відносно актів адміністративних органів від 28.09.77 р. // Ліга: Закон: комп'ютер.-прав. система / Всеукр. мережа розповсюдження прав. інф. Версія 8.2.3. – Київ, 2012.
- 41 Про затвердження форм заяв для забезпечення соціального і правового захисту осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 01 грудня 2022 р. № 281. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-22#Text>.
- 42 Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січня 2022 року № 2010-IX із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 та № 3181-IX від 29.06.2023. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20?find=1&ext=%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80#w1_1.
- 43 Конституція України від 28 червня 1996 року № 254 к/96-ВР. URL:<https://constitution.in.ua/articles/40/>.
- 44 Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
- 45 Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січня 2022 року № 2010-IX із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 та № 3181-IX від 29.06.2023. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20?find=1&ext=%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80#w1_1.
- 46 Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року.

- URL:<https://t.me/c/1710844428/89>.
- 47 Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січня 2022 року № 2010-IX із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 та № 3181-IX від 29.06.2023. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20?find=1&ext=%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80#w1_1.
- 48 Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.
- 49 Деякі питання виконання Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей»: постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2022 р. № 1281 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1182 від 10.11.2023. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1281-2022-%D0%BF#Text>.
- 50 Про адміністративну процедуру: Закон України від 14 травня 2020 року № 3475. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
- 51 Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січня 2022 року № 2010-IX із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 та № 3181-IX від 29.06.2023. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20?find=1&ext=%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80#w1_1.
- 52 Конституція України від 28 червня 1996 року № 254 к/96-ВР. URL: <https://constitution.in.ua/articles/40/>.
- 53 Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.
- 54 Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січня 2022 року № 2010-IX із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 та № 3181-IX від 29.06.2023. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20?find=1&ext=%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80#w1_1.
- 55 Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
- 56 Конституція України від 28 червня 1996 року № 254 к/96-ВР. URL: <https://constitution.in.ua/articles/40/>.
- 57 Конституція України від 28 червня 1996 року № 254 к/96-ВР. URL: <https://constitution.in.ua/articles/40/>.
- 58 Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
- 59 Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26 січня 2022 року № 2010-IX із змінами, внесеними згідно із Законами № 3022-IX від 10.04.2023 та № 3181-IX від 29.06.2023. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20?find=1&ext=%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%80#w1_1.

ДОДАТКИ

Листи-відповіді державних органів та установ
Всі додатки доступні за QR-кодом

info@relativespp.org

<https://www.relativespp.org>

<https://www.facebook.com/relativespp>

